

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

www.viitorul.org

RAPORT DE PREVENIRE A CRIZELOR

Corneliu Ciurea
Igor Munteanu
Leonid Litra
Veaceslav Berbeca
Alexandru Fala

IANUARIE – MARTIE 2010

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

RAPORT DE PREVENIRE A CRIZELOR

Ianuarie – Martie 2010

Corneliu Ciurea
Igor Munteanu
Leonid Litra
Veaceslav Berbeca
Alexandru Fala

Acest raport a fost pregătit cu sprijinul financiar al National Endowment for Democracy (NED).

Opiniile exprimate aparțin autorilor. Nici Administrația IDIS „Viitorul”, și nici Consiliul Administrativ al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul” nu poartă răspundere pentru estimările și opiniile prezentate în cadrul acestei publicații.

Orice utilizare a unor extrase ori opinii ale autorului acestui Studiu trebuie să conțină o referință la IDIS „Viitorul”. Pentru orice informație legată de acest raport, contactați Coordonatorul produsului, Cornel Ciurea: cornel.ciurea@viitorul.org.

SUMAR

ABSTRACT	6
REGIONAL:	7
FRONTIERA MOLDO-UCRAINEANĂ – UN TEST PENTRU SUVERANITATEA REPUBLICII MOLDOVA? Veaceslav Berbeca	7
FOCUS:	16
OPINIILE EXPERTILOR ȘI POLITICIENILOR DIN UCRAINA ȘI REPUBLICA MOLDOVA CU PRIVIRE LA FRONTIERA MOLDO-UCRAINEANĂ Veaceslav Berbeca	16
POLITIC:	22
PARTIDELE POLITICE ÎN 2010: ÎNTRE SCILA ȘI CARIBDA Igor Munteanu.	22
SEMNAL DE ALARMĂ:	32
RELAȚIA CONFLICTUALĂ COMRAT-CHIȘINĂU ȘI EFECTELE ALEGERILOR Leonid Litra	32
ECONOMIE:	37
„PROGRAMUL DE RELANSARE ECONOMICĂ” O ADECVARE LA EVOLUȚIILE ECONOMICE Alexandru Fala	37
SOCIAL:	41
SFERA SOCIALĂ – EVOLUȚII CU EFECTE NECONCLUDENTE Alexandru Fala .	41
AUDIOVIZUALUL DIN REPUBLICA MOLDOVA – ÎNTRE CRIZĂ ȘI RENAȘTERE Cornel Ciurea	46

ABSTRACT

În numărul doi al Raportului de Prevenire a Crizelor am inclus articole care tratează subiecte de mare actualitate din Republica Moldova. Problema hotarelor dintre Republica Moldova și Ucraina, relația dintre Chișinău și Comrat, formarea comisiei de savanți cu scopul condamnării comunismului, amendarea Codului Electoral și modificarea Constituției, criza morală a sistemului audiovizualului și programul de relansare economică a guvernului, sunt temele abordate cu predilecție în culegerea de față. Toate aceste subiecte au fost selectate în virtutea potențialului crizogen și a stresului pe care îl induc cu regularitate în societate. Obiectivul principal a fost de a descrie situațiile alarmante create în societatea moldovenească și de a plasa discuțiile într-un cadru rațional pentru a facilita găsirea unor soluții adecvate.

Crizele despre care vorbim în acest număr sunt diferite ca substanță, dar comportând pericolul disoluției societății moldovenești, destul de fragile ca osatură. E vorba și de o criză în negocierile dintre două state vecine, precum sunt Ucraina și Moldova, fapt care ar putea complica mult situația Moldovei pe plan intern și extern, dar și criza dintre centru și periferie, care se degajă din starea tensionată a relațiilor dintre Chișinău și Comrat. În același timp, de o atenție deosebită se bucură subiectul crizei morale care iese la iveală în cazul chestiunilor legate de condamnarea comunismului și a situației din audiovizual. Stagnarea din sfera socială se apropie și ea de punctul critic, neputând fi ignorată în culegerea de față.

REGIONAL:

FRONTIERA MOLDO-UCRAINEANĂ – UN TEST PENTRU SUVERANITATEA REPUBLICII MOLDOVA?

Veaceslav Berbeca

Destrămarea URSS a lăsat o „moștenire” grea fostelor republici sovietice în legătură cu delimitarea frontierelor. În perioada existenței Uniunii Sovietice, frontierele dintre republicile unionale erau mai mult convenționale, determinând limita jurisdicțională a autorităților locale asupra unor localități sau bunuri. După implozia URSS, noile state independente au trebuit să demareze procesul de delimitare și demarcare a frontierelor. Dacă frontiera Republicii Moldova cu cea a României este definită și nu provoacă dezbatere intense interne, deoarece frontiera dintre aceste două state reprezintă rezultatul demarcării teritoriale între URSS și România stabilită de Tratatul de Pace de la Paris din 1947, atunci demarcarea frontierei moldo-ucrainene prezintă o serie de probleme. Cauza acestor probleme este felul în care au fost elaborate și administrate mai multe proiecte de infrastructură și de alt gen pe teritoriul fostelor republici unionale (șoseaua Reni-Odesa, hidrocentrala de la Dnestrovsk). Este evident faptul că la momentul demarării acestor proiecte nimeni nu a luat în calcul posibilitatea destrămării URSS și, de aceea, pentru a eficientiza realizarea acestor proiecte nu s-a ținut cont de locul amplasării și construcției lor.

Frontiera moldo-ucraineană este de 1222 de kilometri, fiind împărțită în trei sec-

toare: de la nord-vest, de la Criva, raionul Briceni, pe Prut, ea se întinde pe o lungime de 300 de kilometri pînă în est, după care urmează 450 de kilometri pe sectorul centru, sectorul transnistrean, după care coboară în jos, de la Palanca pînă la Giurgiulești constituind o porțiune de 470 de kilometri.¹

Drept urmare, de la obținerea independenței, Ucraina și Republica Moldova au trebuit să demareze procesul de delimitare a frontierei dintre ele și să adopte regimul juridic privind recunoașterea proprietăților ambelor state.

Demarcarea frontierelor și stabilirea regimului juridic al proprietăților a fost preocuparea tuturor administrațiilor statului de la 1998 pînă în prezent. Protocolul negocierilor între delegațiile guvernamentale ale Ucrainei și Republicii Moldova din 1998 de la Kiev, semnat de premierul moldovean, Ion Ciubuc, și omologul său ucrainean, Valeri Pustovoitenko, a stat la baza tratatului de frontieră. Însă, în ultimul timp constatăm dezbateri aprinse între guvernare și opoziție pe seama acestui subiect. Din păcate, constatăm că demarcarea frontierei, un proces tehnic, s-a transformat într-un subiect cu învinuiri și acuzații dure între opoziție și guvernare.

¹ www.mfa.gov.md/interviuri-md/478726/. Relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina: viziunea diplomației moldovenești

Asta se referă, în primul rând, la sectorul de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova. Au fost elaborate și adoptate, practic, toate măsurile pentru reglementarea statutului juridic al acestei porțiuni de autostradă din localitatea Palanca.

La 18 august 1999 este semnat Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat. Acest document stabilește condițiile și principiile care stau la baza stabilirii frontierei de stat între Republica Moldova și Ucraina. Totodată, a fost adoptat și un Protocol Adițional la Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, privind transmiterea în proprietate Ucrainei a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova precum și a sectorului de teren, prin care trece acesta, și regimul de exploatare. Articolul 1 al protocolului prevede că Republica Moldova transmite în proprietate Ucrainei sectorul de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova, precum și sectorul de teren, prin care trece acesta.² Articolul 4.1 stabilește că „trecerea locuitorilor localității Palanca, care circulă cu vehicule pe teritoriul învecinat sectorului transmis, se efectuează pe drumul de ieșire la sectorul indicat la km 57+400”.³ Iar articolul 4.3 prevede că „pe sectorul transmis nu se va efectua controlul de frontieră, vamal și alte tipuri de control, care se efectuează la trecerea frontierei de stat”⁴

Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat și pro-

2 Protocol Adițional la Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, privind transmiterea în proprietate Ucrainei a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova precum și a sectorului de teren, prin care trece acesta, și regimul de exploatare.

3 idem

4 idem

TOCOLUL ADIȚIONAL, care constituie parte integrantă a tratatului, a fost ratificat prin Legea nr.348-XV din 12.07.2001 de către Parlamentul Republicii Moldova cu votul a 73 de deputați. Parlamentul Republicii Moldova a condiționat atunci ratificarea Tratatului de frontieră prin semnarea unui regulament de exploatare a segmentului de drum Odesa-Reni din regiunea localității Palanca, precum și prin ratificarea de către Rada Supremă a Ucrainei a unui acord semnat în 1994 privind recunoașterea reciprocă a proprietăților aflate pe teritoriul lor, dat fiind că Republica Moldova deține pe teritoriul Ucrainei mai multe obiecte⁵.

La 11.02.2002 are loc actul de transmitere de către Republica Moldova în proprietate Ucrainei a sectorului de drum Odesa-Reni de la km 51+200 până la km 58+970 în regiunea localității Palanca, plus terenul adiacent, cu lățimea totală medie (inclusiv carosabilul) de 23 metri sub semnătura ministrului transporturilor și Comunicațiilor de atunci, Anatol Cuțov.⁶ Ceea ce a mai rămas de realizat ține de stabilirea marginilor hotarelor și de înregistrarea acestui fapt la instituțiile cadastrale.

După cum a fost scris mai sus, delimitarea frontierei a fost un proces complicat și desfășurat drept urmare a faptului că în timpul URSS frontierele dintre republici aveau un caracter convențional, adică, cu alte cuvinte, erau stabilite anumite puncte de reper, iar frontiera nu era bine definită și nu era legată de o anumită localitate. Astfel, un alt subiect de dispută între părți îl reprezintă o porțiune de câteva sute de metri de frontieră încă ne-

5 Victoria Boian, în *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, Chișinău, Cartdidact, 2009, p. 41

6 Акт передачи Республикой Молдовы в собственность Украины автомобильной дороги Одесса-Рени, км 51+200 - км 58+970, в районе населенного пункта Паланка от 11.02.2002

demarcate la Giurgiulești. Toate discuțiile au plecat de la ideea unde ar trebui trasată frontiera între state în această regiune. Autoritățile din Ucraina, la toate rundele de negocieri, fac referire la un ordin al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 4 noiembrie 1940 prin care se stabilește că râul Prut este punctul care delimitează cele două republici. Prin asta ucrainenii demonstrează că nu sunt de acord cu solicitările părții moldovenești care, potrivit oficialilor ucraineni, cereau Ucrainei să cedeze 1800 de metri de la gura râului Prut, deoarece în 1940 în acest punct se afla gura acestui râu și, respectiv, frontiera dintre republici.⁷ Potrivit ucrainenilor, stabilirea frontierei între RSSU și RSSM în 1940 are drept confirmare documentală doar prin enumerarea punctelor principale prin care trebuie să treacă linia de frontieră, decizie care nu a fost stabilită prin hărți.⁸

În cele din urmă, în urma vizitei de lucru a premierului Republicii Moldova, Ion Ciubuc, la Kiev la 4 august 1998, a fost semnat un Protocol al negocierilor între delegațiile guvernamentale ale Ucrainei și Republicii Moldova. În urma desfășurării negocierilor s-a ajuns la înțelegerea stabilirii proiectului liniei de frontieră în localitatea Giurgiulești pe linia existentă a delimitării folosirii pământului arabil și pînă la canalul râului Dunărea, trecînd prin punctul aflat pe malul râului Dunărea la o distanță de 430 de metri de stîlpul de frontieră nr. 1355/36.⁹ Deși au trecut mai mult de 11 ani de la această înțelegere, părțile încă nu au convenit în privința demarcării frontierei în această regiune. Potrivit oficialilor Republicii Moldova, „din cele mai sensibili-

7 Дмитрий Ткач: „Вся работа по делимитации украинско-молдавской границы основана на компромиссе”, <http://zn.ua/1000/17535/>

8 idem.

9 Протокол переговоров между правительственными делегациями Украины и Республики Молдова, 4 августа 1998, г. Киев

le zone au rămas o porțiune de cîteva sute de metri de frontieră încă nedemarcate la Giurgiulești și punctul de trecere de la Palanca. Acolo urmează să găsim soluții de compromis și să finalizăm procesul de demarcare, astfel încît – foarte important – Moldova să aibă confirmat prin stîlpii de frontieră, accesul la Dunăre de 430 de metri și care este esențial pentru buna funcționare a portului și terminalului de la Giurgiulești”.¹⁰

Procesul de demarcare a fost, practic, finalizat la nord, cu excepția punctului centralei și barajului de pe Nistru de la Dnestrovsk, în raionul Ocnița, Naslavcea. Centrala hidroelectrică de la Dnestrovsk este un subiect de litigiu de mai mulți ani între Republica Moldova și Ucraina. În 1983, pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a fost inițiată construcția Centralei hidroelectrice de acumulare prin pompare Dnestrovsk (CHEAP). În acord cu Legea Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene № 142-XII, din 3 august 1990, CHEAP Dnestrovsk a fost declarată proprietate a poporului Ucrainei. În urma delimitării frontierei de stat moldo-ucrainene, proces ce a fost finalizat în 1999, linia de delimitare a frontierei a fost trasată pe mijlocul barajului de apă al nodului hidroenergetic al Centralei Hidroelectrice Dnestrovsk, fapt care a fost confirmat de către partea ucraineană în cadrul comisiei mixte moldo-ucrainene de demarcare a frontierei.¹¹ Problema litigiului o constituie statutul juridic asupra porțiunii barajului de apă al nodului hidroenergetic de la Dnestrovsk, revendicat de Ucraina, care este amplasat pe malul drept al râului Nistru, ocupînd 17 hec-

10 <http://mfa.gov.md/interviuri-md/478726/>, Relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina: viziunea diplomației moldovenești

11 <http://eco.md/article/6646/>, Interviu cu ES Serghei Pirojkov: „Partea ucraineană nu știe nimic despre existența presupuselor cerințe ale Guvernului Republicii Moldova de acordare a unei cote din CHEAP Dnestrovsk”

tare din teritoriul Republicii Moldova care au fost acordate RSSU de RSSM. În iulie 2003, Republica Moldova și-a instalat postul de grăniceri în apropierea instalațiilor centralei hidroelectrice de acumulare „Dnestrovsk” din Ucraina, fapt care a deranjat Ucraina. Acest nod hidroenergetic este unul foarte important pentru Ucraina, deoarece se preconizează a fi cea mai puternică Centrală de așa tip din Europa cu o capacitate anuală de 2.7 miliarde de kW pe oră.¹² Această centrală trebuie să funcționeze pentru Ucraina, Europa de Est și, probabil, Rusia.

În urma unor discuții dintre autoritățile celor două state s-a ajuns la concluzia că reglementarea relațiilor de proprietate în zona Centralei de la Dnestrovsk va fi negociată în complex cu alte probleme legate de demarcarea frontierei de stat moldo-ucrainene.¹³

La 1 februarie 2010, prim-ministrul Republicii Moldova, Vlad Filat, și prim-ministra Ucrainei, Iulia Timoșenko, au semnat, la Kiev, un Protocol privind modificarea Acordului de recunoaștere reciprocă a drepturilor și reglementare a raporturilor de proprietate din 11 august 1994, document care, potrivit celor doi oficiali, a confirmat începutul procesului de demarcație a frontierei moldo-ucrainene pe segmentul transnistrean.¹⁴ Ulterior vor mai exista alte trei protocoale care vor face referire la cazuri concrete, cum ar fi și problema de la Dnestrovsk.

Toate aceste trei probleme au un potențial crizogen. Problema transmiterii autostrăzii și a sectorului de teren prin care trece aceasta în regiunea localității Palanca a provocat cele mai aprinse dezbateri în societate.

Există mai multe cauze care generează aceste dezbateri: constituționalitatea protocolului adițional privind transferul de autostradă și a pământului de sub acest drum, imperfecțiunea documentului vizat și alegerile parlamentare anticipate din acest an.

Partidul Popular Creștin Democrat (PPCD) a contestat constituționalitatea tratatului de frontieră cu Ucraina la Curtea Constituțională încă în august 2001, reluând retorica de contestare a acestui document la sfârșitul lui 2009. Argumentele invocate afirmă că „tratatul de frontieră și protocolul adițional la acesta contravine art. 3 (1) din Constituția Republicii Moldova care consfințește caracterul inalienabil al teritoriului național, precum și art. 8 (2) și art. 142 (1) din Constituție”. De asemenea, avocatul parlamentar, Tamara Plămădeală, a sesizat în două rânduri (09.12.2009 și 15.1.2010) Curtea Constituțională în cazul Palanca. Potrivit acesteia, dreptul fundamental al cetățenilor moldoveni de a circula liber pe întreg teritoriul țării a fost încălcat de autorități prin adoptarea Tratatului de frontieră cu Ucraina, iar locuitorii satului Palanca, raionul Ștefan Vodă, sunt discriminați în raport cu ceilalți cetățeni ai Republicii Moldova. Plămădeală susține că locuitorii acestei localități trebuie să-și facă permis pentru ca să se poată deplasa la cota sa de pământ și că șoseaua este patrulată de către grănicerii moldoveni care restricționează accesul sătenilor.

Deși, oficialii moldoveni au explicat că nu este corect de folosit termenul de cedare de teritoriu și că acest sector este proprietatea Ucrainei pe teritoriul Republicii Moldova,¹⁵ transmiterea sectorului de teren prin care tre-

12 <http://zn.ua/2000/2600/68850/>, Татьяна Пархомчук, Днестровская ГАЭС: молдавские верлибры украинской энергетики, № 11 (791) 20 — 26 марта 2010

13 Victoria Boian, în *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, Chișinău, Cartdidact, 2009, p. 44

14 www.timpul.md/article/2010/02/01/6233

15 Eugen Revenco, *Juridical Aspects of Border Organization*, în „New Borders in South Eastern Europe. The Republic of Moldova, Ukraine, Romania” – IPP, Chișinău, Știința, 2002, pp. 105-106

ce această autostradă ar putea genera nemulțumiri interne, invocându-se motivele “cedării teritoriilor naționale” și “nesușținerii intereselor naționale ale Republicii Moldova”. Situația de tensiune în societate ar putea să apară în special în legătură cu transmiterea celor circa 8 km de șosea, din apropierea satului Palanca, fapt care este interpretat ca o cedare a “pământului național”.

În al doilea rând, problemele care ar putea să apară în cazul sectorului de autostradă transmis Ucrainei în regiunea localității Palanca țin de interpretarea Protocolului adițional la Tratatul între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat. În aliniatul 2 al articolului 1 al protocolului este prevăzut că „sectorul transmis constituie proprietatea Ucrainei pe teritoriul Republicii Moldova”. Acest fapt înseamnă că proprietatea Ucrainei trebuie realizată cu respectarea unor condiții care decurg din faptul că se află pe teritoriul Republicii Moldova. Însă, articolul 6 al protocolului prevede că „pe sectorul transmis acționează jurisdicția Ucrainei”. O interpretare diferită ar putea însemna realizarea unor măsuri care ar deranja partea moldovenească. Acest articol este interpretat diferit de părți și este în contradicție cu articolul 1.2. Probabil, pentru a elimina orice formă de neînțelegere, părțile vor trebui să convină asupra unor amendamente la protocol în spiritul bunei vecinătăți și asigurării confortului cetățenilor ambelor state. Totodată, este lansată și ideea că Republica Moldova, transferând Ucrainei porțiunea de autostradă și sectorul pe care trece aceasta în regiunea satului Palanca, pierde din suveranitatea sa. Punctul de vedere al oficialităților moldovene este că prin transmiterea acestei porțiuni de autostradă Ucrainei, nu putem vorbi de pier-

derea suveranității, deoarece nu se transmite subsolul de sub autostradă și coloana aeriană de asupra acesteia.

Există, evident, și o tentă electorală în această polemică. Chiar dacă Tratatul a fost negociat de ADR, documentul a fost ratificat de majoritatea comunistă în 2001. Vorbind de consecvență în adoptarea și implementarea deciziilor, PCRM ar fi trebuit, dacă rămîneau la guvernare, să transmită Ucrainei sectorul de teren prin care trece această autostradă de 7,78 km al șoselei Odesa-Reni, așa cum reiese din înțelegerile interguvernamentale între Republica Moldova și Ucraina din 2006. Astfel poate fi explicat și comportamentul PPCD care, timp cât a fost în alianță cu PCRM în 2005-2009, a trecut acest subiect în umbră, deși încălcările despre care se vorbește că au loc în localitatea Palanca nu sunt de ultima oră. Măsurile întreprinse de către actuala guvernare pentru încheierea subiectului de lângă localitatea Palanca este percepută ca o cedare teritorială de unele partide. Într-un an electoral acest fapt ar putea fi folosit împotriva actualei alianțe. În acest caz, trebuie de plecat de la ideea că soluția denunțării tratatului este inadmisibilă, fiindcă contravine Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor. Or, denunțarea unilaterală a tratatului de frontieră constituie o pretenție teritorială.¹⁶

Cazul autostrăzii de la Palanca are efecte negative și asupra laturii externe, în special, în relația cu Ucraina. Oficialii ucraineni și opinia publică, în special, afirmă că partea moldovenească tergiversează intenționat procesul de demarcare a frontierei, fapt care nu se înscrie în spiritul bunei vecinătăți afirmate și susținute de părți. Ucrainenii învinuiesc Republica Moldova de nerespectare a angajamentelor asumate. Mai mult chiar, potrivit

¹⁶ <http://ape.md/libview.php?l=ro&idc=183&id=945>

ucrainenilor, Republica Moldova a devenit o țară maritimă doar datorită transmiterii de către Ucraina a unei porțiuni la Giurgiulești necesare pentru construcția portului. Iar construcția terminalului de la Giurgiulești reprezintă, potrivit mai multor voci din Ucraina, o amenințare economică și ecologică pentru portul Reni și localitățile Ucrainei din această regiune.

Prezența acestor probleme în agenda relațiilor bilaterale ar putea provoca mai multe probleme guvernului de la Chișinău pe sectorul centru, adică în regiunea transnistreană. Kievul ar putea juca un rol important în această problemă pe mai multe dimensiuni. În primul rând, rolul Ucrainei este fundamental pentru demarcarea frontierei pe această porțiune, proces început în ianuarie 2010 prin de instalarea de către Petr Poroșenko și Iurie Leancă a primului semn de frontieră în sectorul centru al graniței dintre Republica Moldova și Ucraina, instalat în satul Bolșaia Kosnița, regiunea Vinița. Din cauza faptului că autoritățile moldovenești nu controlează această porțiune iar regimul separatist de la Tiraspol refuză să participe la aceste lucrări, procesul de demarcare a frontierei pe acest sector se poate realiza exclusiv de pe teritoriul Ucrainei. În al doilea rând, procesul de integrare europeană al Republicii Moldova poate fi compromis, dacă nu este soluționată problema conflictului transnistrean. Ucraina ar putea să se implice mai activ în această problemă. Ucraina, de exemplu, nu permite intrarea pe teritoriul său a mărfurilor din Transnistria cu vechea ștampilă vamală. Din aceste considerente, Ucraina suferă pierderi economice enorme susținând politica de la Chișinău, potrivit presei din ucrainene. Mai mult chiar, mai multe voci din Ucraina susțin

că Republica Moldova dorește să soluționeze conflictul transnistrean cu mâinile Kievului, fapt care contravine intereselor acestui stat în regiune, unde trăiesc “o sută de mii de cetățeni ai Ucrainei”. Aici putea să apară o problemă majoră și anume condiționarea sprijinului în problema transnistreană de soluționarea cazului de la Palanca.

Tensiuni potențiale ar putea să apară ca urmare a obligării Chișinăului să-și onoreze obligațiunile asumate prin metode inacceptabile pentru Republica Moldova. Experții ucraineni afirmă că sunt o sumedenie de instrumente pentru realizarea acestui obiectiv: de la stoparea exporturilor unor resurse energetice către Republica Moldova până la închiderea frontierei pentru mărfurile moldovenești care tranzitează teritoriul Ucrainei. Posibilitatea realizării acestor măsuri înseamnă colapsul economic al Republicii Moldova.

Alta este situația în cazul portului de la Giurgiulești. Deși există mai multe voci care susțin că Republica Moldova ar fi avut ieșire la Dunăre¹⁷, ucrainenii nu recunosc acest fapt făcând trimitere la un ordin al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 4 noiembrie 1940 prin care se stabilește că râul Prut este punctul care delimitează cele două republici. Acest fapt a fost invocat de fiecare dată de partea ucraineană la negocierile de delimitare a frontierei. În lipsa unor dovezi cartografice este imposibil de susținut contrariul. În cazul de la Giurgiulești, deși încă nu a fost demarcată frontiera, există un potențial risc. Ucrainenii afirmă că s-au ținut de cuvânt și au transmis părții moldovene porțiunea de peste 400 de metri necesară pentru buna funcționare a portului din această localitate. Drept răspuns, Kievul ar putea mai multe

17 <http://zdg.md/politic/cedam-palanca-sau-renegociem-protocolul>

măsurii, despre care am vorbit mai sus, pentru a determina Republica Moldova să-și onoreze obligațiunile.

În sfârșit, cu referire la centrala de la Dnestrovsk, activitatea acesteia ar putea prezenta un pericol imens pentru populația Moldovei, deoarece acest nod hidroenergetic este învechit. Alte pretenții din partea Republicii Moldova față de Ucraina țin de impactul activității acestui complex asupra situației mediului din regiune. Este interesant faptul că și în Ucraina apar semnale în legătură cu pericolele pe care le prezintă acest nod energetic de acumulare a apei.¹⁸ Acest sistem se construiește de aproape 30 de ani și există studii neoficiale geologice care atestă existența anumitor fisuri în baraj. Din cauza faptului că utilajul este învechit, există temeri că în urma unui accident, apa ar putea inunda localitățile aflate mai jos de baraj în lipsa unor diguri. Dacă în Ucraina orașele Iampol și Moghilev-Podolsk sunt amenințate de astfel de inundații, în Republica Moldova acest pericol amenință localitățile situate mai jos de baraj, de exemplu Soroca. De asemenea, liniile de tensiune înaltă provoacă probleme de sănătate pentru satele din vecinătatea acestui sistem.¹⁹

În final, putem aduce câteva exemple din practica statelor europene în legătură cu efectuarea schimburilor teritoriale - numite ajustări de frontieră - pentru a soluționa mai multe probleme de proprietate sau teritoriale existente între țări. Primul exemplu este cazul Cehiei și Slovaciei care au semnat la 4 ianuarie 1996 un acord care prevedea transferarea liniei pentru a o ajusta la sistemul de infrastructură existent între state. Au fost efectu-

ate 18 schimburi la frontiera Ceho-Slovacă, ceea ce a însemnat un schimb de pământ de 425 de ha pe baze de reciprocitate strictă.²⁰ Ajustările de frontieră a necesitat semnarea unui tratat bilateral special și adoptarea unui act constituțional special din partea Cehiei.

Polonia și Slovacia au efectuat în 2002 mai multe ajustări de frontieră. Ambele părți au făcut între ele transferuri pe o suprafață de 2,969 m² de fiecare parte.²¹ Aceste transferuri de proprietate au inclus imobiliar, echipament, instalații și utilaje.

Franța și Elveția au semnat la 25 februarie 1953 trei convenții care afectau frontiera lor comună. Ajustările extrem de mici făcute de convenție a avut drept scop îndreptarea frontierei, scoaterea jurisdicției duale de pe unele drumuri sau căi și plasarea unor clădiri asociate sau instituții într-o singură țară.²² De asemenea, au fost schimbat principiul folosit pentru crearea frontierei a Lacului Geneva de la o linie mediană la o serie de linii drepte armonizând linia mediană originală.

18 <http://zn.ua/2000/2600/68850/>, Татьяна Пархомчук, Днестровская ГАЭС: молдавские верлибры украинской энергетики, № 11 (791) 20 — 26 марта 2010

19 <http://zn.ua/2000/2600/68850/>, Татьяна Пархомчук, Днестровская ГАЭС: молдавские верлибры украинской энергетики, № 11 (791) 20 — 26 марта 2010

20 <http://isp.org.pl/files/3057934520561074001118043909.pdf>

21 http://en.wikipedia.org/wiki/Polish%E2%80%93Czechoslovak_border_conflicts

22 International Boundary Study No. 11 – October 18, 1961, France – Switzerland Boundary (Country Codes: FR-SZ). The Geographer Office of the Geographer Bureau of Intelligence and Research

CONCLUZII

1. Deși au trecut mai mult de 8 ani de la ratificarea Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat, demarcarea frontierei între aceste state încă nu a fost realizată. Există mai multe puncte sensibile – Dnestrovsk, Palanca, Giurgiulești și sectorul transnistrean – din cauza cărora procesul de demarcare a frontierelor nu a fost finalizat.
2. Demarcarea frontierei se produce sub o presiune internă foarte mare din cauza rezultatelor înțelegerilor între state cu privire la regimul juridic al autostrăzii Odesa-Reni din regiunea localității Palanca și a unei fișii de peste 430 de metri de lângă Giurgiulești. Procesul de demarcare a frontierei este excesiv de politizat, deși, de fapt, acest proces este unul tehnic.
3. Opinia publică din Ucraina critică autoritățile Republicii Moldova pentru nerespectarea obligațiilor asumate în urma semnării Tratatului de frontieră și a Protocolului adițional. Din această cauză sunt propuse spre adoptare a unor măsuri dure la adresa Republicii Moldova pentru a o determina să-și onoreze angajamentele.
4. Parlamentul Republicii Moldova a condiționat ratificarea Tratatului de frontieră prin semnarea unui regulament de exploatare a segmentului de drum Odesa-Reni din regiunea localității Palanca, precum și prin ratificarea de către Rada Supremă a Ucrainei a unui acord semnat în 1994 privind recunoașterea reciprocă a proprietăților aflate pe teritoriul lor, dat fiind că Republica Moldova deține pe teritoriul Ucrainei mai multe obiecte. Însă, o bună parte din fostele proprietăți ale Moldovei pe teritoriul Ucrainei au fost deja privatizate.
5. Problemele enumerate, în special cazurile Dnestrovsk și Palanca, prezintă un potențial crizogen pentru Republica Moldova. Este vorba de probleme de ordin politic, economic, ecologic și umanitar.
6. Autoritățile Republicii Moldova ar trebui să inițieze un dialog cu societatea pentru a depolitiza procesul de demarcare a frontierei care dăunează acestui exercițiu. Trebuie eliminate din discuții abordările de tipul „jocul de sumă zero”. Chiar dacă Ucraina este un actor important pentru soluționarea conflictului transnistrean și pentru demarcarea frontierei în zona centru, negocierile trebuie duse în spiritul bunei vecinătăți și al respectului reciproc, ceea ce înseamnă evitarea abordărilor intransigente în procesul demarcării frontierei pe problemele de importanță majoră.

RECOMANDĂRI

1. Republica Moldova trebuie să-și onoreze angajamentele asumate în urma semnării Tratatului de frontieră și a Protocolului adițional pentru a evita potențiale disensiuni cu Ucraina. Însă, actul de transmitere a proprietății asupra autostrăzii din regiunea localității Palanca ar trebui de condiționat de demarcarea în favoarea Republicii Moldova a frontierei de la Giurgiulești.
2. În privința problemei de la Palanca, guvernul de la Chișinău trebuie să explice care este situația în privința transmiterii Ucrainei a sectorului de teren prin care trece această autostradă. Din cauza faptului că tratatul cu privire la frontieră și protocolul adițional este interpretat diferit de părți, este necesar de a face detalieri la Acordul interguvernamental cu privire la regimul de exploatare a sectorului de autostradă ucraineană Odesa - Reni, din regiunea localității Palanca, precum și a sectorului de teren, prin care trece acesta. În mod special, pentru a detensiona situația din jurul acestei probleme, trebuie asigurate doleanțele locuitorilor din Palanca cu privire la eliminarea obstacolelor ce țin de traversarea autostrăzii pentru accesul la moșia satului.
3. De asemenea, ar putea fi specificat ce porțiune din sectorul de teren prin care trece această autostradă este transmis părții ucrainene pentru a putea desfășura activități de tehnice de reparație a drumului. Transmiterea acestei porțiuni nu înseamnă transmiterea subsolului care aparține Republicii Moldova. Autoritățile centrale trebuie să explice societății care este, de fapt, starea lucrurilor în cazul Palanca. Guvernul trebuie să explice ce se transferă, în ce condiții și care sunt riscurile nerespectării angajamentelor asumate.
4. Este necesar de crea condiții confortabile pentru locuitorii din Palanca pentru traversarea autostrăzii cu scopul folosirii de locuitori a pământurilor lor. Este vorba, în special, de stabilirea unei limite de viteză pentru transportul auto de pe șosea.
5. Dat fiind faptul că de-a lungul acestei autostrăzi există mai multe obiecte comerciale de care depinde bunăstarea locuitorilor de la Palanca, este necesar de a asigura existența și dezvoltarea acestora după închierea subiectului de la Palanca.
6. Demarcarea frontierei în zona barajului de la Dnestrovsk, trebuie efectuată abia după realizarea unui studiu de impact asupra mediului și a siguranței acestei construcții. Există îngrijorări că, în urma activității acestei centrale, apa râului Nistru degradează. De asemenea, există pericolul inundației localităților așezate mai jos de barajul de la Dnestrovsk. Republica Moldova ar putea să ceară Ucrainei să plătească pentru folosirea în continuare a terenului de circa 18 ha.
7. Demarcarea frontierei și definirea raporturilor de proprietate în regiunea barajului de la Dnestrovsk trebuie detașată de problema demarcării frontierei în localitatea Giurgiulești, fiindcă nu trebuie de negociat de două ori pe aceeași problemă. Protocolul interguvernamental din 1998 abordează la pachet porțiunea de autostradă din regiunea localității Palanca și porțiunii de teren de la Giurgiulești. Subiectul trebuie abordat în funcție de statutul juridic al proprietăților Republicii Moldova pe teritoriul Ucrainei.

FOCUS:

OPINIILE EXPERTILOR ȘI POLITICIENILOR DIN UCRAINA ȘI REPUBLICA MOLDOVA CU PRIVIRE LA FRONTIERA MOLDO-UCRAINEANĂ

Veaceslav Berbeca

În presa din Ucraina se evidențiază 3 tipuri de știri și comentarii în legătură cu procesul de delimitare a frontierei moldo-ucrainene.

În primul rând, este vorba de tipul de știri al caror primordial scop este de a informa despre întrunirile și procesul de negociere între părți. Dintre cele mai recente exemple putem evidenția știrea din 18.12.2009 cu privire la demararea procesului de demarcare a frontierei între Ucraina și Republica Moldova pe sectorul transnistrean.²³ Această știre informează despre întrunire între ministrul de externe al Ucrainei, Petr Poroșenko, și omologul său moldovean, Iurie Leancă de la Chișinău din 17.12.2009 privind finalizarea delimitării frontierei moldo-ucrainene și începerea demarcării frontierei pe sectorul centru (transnistrean). În același registru se încadrează și știrea cu privire la instalarea primului semn de frontieră la granița comună a ambelor state. Este vorba de instalarea de către Poroșenko și Leancă a primului semn de frontieră în sectorul centru al graniței dintre Republica Moldova și Ucraina instalat în satul Bolșaia Kosnița, regiunea Vinița.²⁴ De asemenea, putem aminti

²³ <http://delo.ua/vlast/mezdynarodnaya-politika/ukraina-nachnet-demarkaciju-granicy-s-moldovoj-pridnestrovskogo-uchastka-135461/>

²⁴ <http://ukranews.com/ru/news/ukraine/2010/01/29/11054>

și de declarația lui Petr Poroșenko din 11 februarie 2010 privind faptul că transmiterea sectorului de drum de la Palanca va avea loc în viitorul apropiat.²⁵ Iar tergiversarea acestui proces este o încălcare de către RM a tartatului de frontieră.

Al doilea tip de știri se referă la comentariile din presa ucraineană cu privire la conținutul și rezultatul negocierilor între părți. Acestea sunt, de regulă, critice la adresa guvernului, pentru felul cum este administrat și gândit procesul de demarcare a frontierei moldo-ucrainene. Autorii acestor comentarii lansează deseori acuzații dure la adresa negociatorilor. Acuzațiile variază de la învinuiri de incompetență, inactivitate pînă la trădarea intereselor naționale. Totodată, în aceste comentarii putem găsi învinuiri grave aduse autorităților moldovenești pentru nerespectarea angajamentelor luate în urma ratificării în 2001 a Tratatului între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat. Observăm, de asemenea, abordări intransigente și dincolo de limita respectului reciproc. Este vorba de atitudinile care îndeamnă la folosirea unor instrumente de șantaj la adresa Republicii Moldova. Ne vom referi doar câteva care

²⁵ <http://gazeta.ua/index.php?id=326828>

prezintă un interes deosebit prin felul în care este abordată această problemă.

Unul dintre primele comentarii de acest gen cu titlul „Украина—Молдова: ловушка для демаркаторов” aparține autorul Alenei Ghetmanciuk.²⁶ Comentariul dat este un fel de reacție la acțiunile grănicerilor Republicii Moldova din 17 iulie 2003 de a instala un stîlp de frontieră pe teritoriul barajului de la Dnestrovsk situat pe malul drept al Nistrului. Esența articolului se rezumă la ideea că pretențiile de proprietate ale autorităților Republicii Moldova sunt nefondate, iar felul în care s-a procedat prin instalarea punctului de grăniceri la acest obiect sunt în contradicție cu principiile de bunăvecinătate dintre țări. Autoarea articolului afirmă că Republica Moldova nu a contribuit cu la finanțarea acestei întreprinderi și nici nu va fi în stare să susțină material acest obiect, fiindcă ar fi prea costisitor pentru bugetul RM.²⁷

Un alt comentariu interesant este „Троянский конь из Молдовы” publicat la 10.10. 2006 de Alexandr Manacinski. Autorul identifică riscuri politice, economice și ecologice în legătură cu construcția portului de la Giurgiulești.²⁸ Riscurile politice constau în faptul că are loc formarea unui concurent economic și independent la frontiera cu Ucraina. RM, care era dependentă de Ucraina pentru tranzitarea unor produse de primă necesitate, a obținut acces propriu la piața externă. Din punct de vedere economic, portul Giurgiulești va însemna o emenințare economică pentru portul Reni care constituia o bază de entrepot pentru mărfurile din centrul și sudul RM. Riscurile ecologice vor apărea în urma construcției și dării în exploatare a terminalului petrolier de la Giurgiulești ca urmare a

unor posibile poluări cu produse petroliere a Dunării.

Toate aceste riscuri sunt rezultatul unei bunăvoințe exagerate a părții ucrainesti în problema delimitării frontierei cu RM care s-a căpătuit cu un sectro important pe malul Dunării; MAE al Ucrainei, demarînd niște manevre importante în jurul NATO și UE, a pierdut în totalitate partida Chișinăului.²⁹

În articolul „Придунайский регион” din 20 ianuarie 2007 este subliniată ideea că RM a început să construiască terminalul petrolier de la Giurgiulești pe o porțiune teritorială cu un statut juridic incert.³⁰ Mai mult chiar, în procesul negocierilor s-a luat decizia de a transmite RM o porțiune de 24 de ha pe o lungime de 430 de metri pe malul Dunării în regiunea satului Giurgiulești în schimbul a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității Palanca a Republicii Moldova. Toate acțiunile întreprinse de RM în această regiune pun în pericol securitatea economică și ecologică a portului Reni. Toate acestea au loc din cauza inactivității Guvernului Ucrainei în problema delimitării frontierei cu RM care a primit o porțiune teritorială strategică pe malul Dunării.³¹

Un alt articol interesant este „Как украинцы молдаванам кусок Родины отдали, а взамен получили фигу” scris de Antonina Bondareva și Lana Samohvalova la 24 septembrie 2007. Autoarele articolului că Ucraina, făcînd schimb teritorial cu Republica Moldova, pe lîngă faptul că a cedat cu ușurință o parte din teritoriul său, a deschis accesul vecinilor săi la mare fără ca să obțină ceva în schimb. RM nu și-a onorat obligațiunile cu privire la transferarea Ucrainei a sectorului de autostradă Odesa-Reni în regiunea localității

26 <http://zn.ua/1000/1600/43477/>

27 <http://zn.ua/1000/1600/43477/>

28 <http://defense-ua.com/rus/hotnews/?id=20843>

29 <http://defense-ua.com/rus/hotnews/?id=20843>

30 <http://forum.proua.com/index.php?showtopic=3786>

31 <http://forum.proua.com/index.php?showtopic=3786>

ții Palanca a Republicii Moldova. Iar portul Giurgiulești, datorită caracterului său multifuncțional, reprezintă o amenințare pentru portul Reni. La final, autoarele comentariului ajung la concluzia că denunțarea unilaterală a Tratatului este imposibilă, dar este posibil de a obliga Chișinăul să-și onoreze obligațiunile asumate. Ele explică că sunt o sumedenie de instrumente pentru realizarea acestui obiectiv: de la stoparea exporturilor unor resurse energetice pînă la închiderea frontierei pentru mărfurile moldovenești care tranzitează teritoriul Ucrainei.

Alt exemplu ține de reacția deputaților Consiliului orașului Izmail din regiunea Odesa. Aceștia s-au adresat Președintelui, Președintelui Radei Supreme în legătură cu intențiile Republicii Moldova de a primi în suplimentar de la Ucraina cîteva ha în acvatoriul Dunării pentru finalizarea construcției complexului de la Giurgiulești. Guvernul este învinuit de cedări ușoare și de inactivitate în problema delimitării frontierei cu Republica Moldova care a obținut o porțiune strategică pe malul Dunării.

Foarte sugestivă, pentru a înțelege atitudinea ziariștilor și cercetătorilor față de procesul de delimitare a frontierei moldo-ucrainene, este rezultatul masei rotunde „Что нам делать с Молдовой?” din 5 mai 2009 a publicației „Glavred”, la care au participat mai mulți experți. Unul dintre participanții la această masă rotundă, Vitali Kulik, directorul Centrului cercetării problemelor societății civile, identifică 3 probleme care există în relațiile teritoriale dintre Ucraina și Republica Moldova: a) problema legată de schimbul de teritorii de la Palanca și Giurgiulești care nu a fost dus pînă la capăt din cauza autorităților moldovene; b) problema centralei de la No-

vodnestrovsk, unde autoritățile moldovene nu sunt dispuse să ajungă la compromis cu Ucraina; c) refuzul părții moldovenești de a realiza împreună cu Ucraina demarcarea frontierelor.³² Potrivit lui Kulik, Kievul promovează o politică de concesi față de Chișinău, iar această practică de concesi reiese din euroidiotismul ucrainenilor. Prin asta el are în vedere că Ucraina a introdus foarte multe măsuri dure față de Transnistria pentru a avea o imagine bună la Bruxelles. Însă aceste măsuri dăunează intereselor economice și politice ale Kievului în această regiune. Un alt participant, Vladimir Lupașko, expert pe problema Republicii Moldova, califică politica externă a Ucrainei din ultimii ani față de vecini drept catastrofală și incompetentă.³³ Concluzia acestuia este că Ucraina ar trebui să dezvolte un alt tip de relații cu Transnistria și să folosească această problemă în soluționarea cazului drumului de la Palanca.

Un alt comentariu interesant aparține aceluiași Vitali Kulik „Украина—Молдова: отношения с оглядкой на выборы” din 14 — 20 noiembrie 2009 în săptămînalul „Зеркало недели”. Autorul concluzionează că autoritățile moldovene, în ciuda angajamentului asumat de a soluționa toate problemele dificile la frontiera moldo-ucraineană, au tergiversat și obstrucționat acest proces.³⁴ Nesoluționarea cazului Palanca și centralei de la Novodnestrovsk demonstrează că Ucraina are o experiență negativă de rezolvare „la pachet” a problemelor cu partea moldovenească.³⁵ În final, în cel mai recent comentariu al Tatiane Parhomciuk „Днестровская ГАЭС: молдавские верлибры украинской

32 <http://unian.net/rus/news/news-213615.html>

33 http://ukrrudprom.ua/digest/CHto_nam_delat_s_Moldovoy.html?print

34 http://ukrrudprom.ua/digest/CHto_nam_delat_s_Moldovoy.html?print

35 <http://zn.ua/1000/1600/67735/>

энергетики” din № 11 (791) 20 — 26 марта 2010 în săptămînalul „Зеркало недели” este expusă o poziție nedisimulată în speranța că forțele care își dispută proprietatea asupra nodului hidroenergetic de la Dnestrovsk vor găsi suficiente argumente pentru a influența asupra poziției chiar și a unui stat suveran (Republica Moldova).³⁶

În sfîrșit, al treilea tip de informație este cel care concretizează anumite aspecte ale activității instituțiilor abilitate de procesul de negociere a delimitării frontierei. De asemenea, este vorba de reacția acestor instituții la acuzațiile de incompetență sau de trădare a intereselor naționale ale Ucrainei. Astfel de știri aparțin, de regulă, MAE a Ucrainei. Drept exemplu este interviul „Вся работа по делимитации украинно-молдавской границы основана на компромиссе” al lui Dmitri Tkaci, viceministrul afacerilor externe al Ucrainei, pentru săptămînalul „Зеркало недели” din 25-31 iulie 1998. Astfel, Tkaci explică că delimitarea frontierei are loc drept urmare a faptului că în timpul URSS frontierele dintre republici aveau un caracter convențional.³⁷ Cu alte cuvinte, erau stabilite anumite puncte de reper, iar frontiera nu era bine definită și nu era legată de o anumită localitate. Tkaci afirmă că „toată activitatea pentru delimitarea frontierei moldo-ucrainene se bazează pe compromis; este un proces de cedări reciproce, cum a fost în cazul localității Basarabeasca”.³⁸ În concluzie el afirmă că „chiar dacă cei nu cunosc toate nuanțele diplomației și ale procesului de demarcare a frontierei consideră că acest proces este, în primul rînd, un exercițiu politic, în realitate acesta este un proces foarte fin, dar de natură tehnică”.

Un alt material de acest gen este reacția

36 <http://zn.ua/1000/1600/67735/>

37 <http://zn.ua/2000/2600/68850>

38 <http://zn.ua/1000/17535/>

MAE a Ucrainei față de acuzațiile că nu țin cont de interesele naționale în procesul de delimitare a frontierei cu RM. În răspunsul său, MAE al Ucrainei declară că în urma activității comisiei pentru delimitarea a frontierei cu RM în perioada 1995-1999, a avut loc un proces de clarificare și delimitare a frontierei în baza unor cedări reciproce și a compromisiului în locurile unde existau divergențe, în particular în regiunea localităților Palanca și Giurgiulești.³⁹ Potrivit acestui comunicat, Ucraina și-a îndeplinit toate obligațiunile, iar Republica Moldova încă nu a soluționat problema transferării a sectorului de drum de la Palanca.

Este interesant că presa din ambele părți a criticat dur guvernele țărilor lor. Însă starea de nemulțumire și blamare a guvernelor ucrainean și moldovenesc de către presă are cauze diferite, însă cu aceeași concluzie – nu sunt apărate interesele naționale.

Autoritățile moldovenești sunt învinuite pentru cedarea, înstrăinarea teritoriului moldovenesc. Se impută, de regulă, încălcarea normei constituționale privind inalienabilitatea teritoriului Republicii Moldova. De asemenea, autoritățile sunt învinuite că nu au putut să demonstreze că Republica Moldova ar fi avut acces la Dunăre pe o lungime de aproape 1000 de metri, iar sintagma de schimb de teritoriu în cazul Giurgiulești sunt vorbe goale. Este mai mult o abordare emotivă.

Critica adusă de mass-media din Ucraina guvernului central este de o abordare mai pragmatică. Autoritățile de la Kiev sunt învinuite pentru faptul că, în urma schimbului de teritoriu, Ucraina nu s-a ales cu nimic din cauza nerespectării angajamentelor luate de guvernul Republicii Moldova. De asemenea, guvernul este criticat pentru faptul că,

39 <http://zn.ua/1000/17535/>

transmițând Republicii Moldova o porțiune de 430 de metri la Dunăre, au transformat-o într-o țară maritimă. Iar construcția portului și a terminalului petrolier de la Giurgiulești ar pune în pericol situația economică și de mediu din această regiune a Ucrainei. De asemenea, guvernul ucrainean este învinuit de faptul că a făcut mai multe cedări Republicii Moldova în dosarul transnistrean în dauna intereselor naționale ale Ucrainei. De asemenea, Guvernul Ucrainei este învinuit de cedări excesiv de ușoare în favoarea Republicii Moldova.

OPINIILE ELITEI POLITICE ȘI A ZIARIȘTILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Opiniile elitei politice moldovenești în legătură cu demarcarea frontierei de stat sunt divizate în trei părți. Pe de o parte se află reprezentanții actualii guvernării care poartă tratative cu Ucraina pentru finalizarea procesului de demarcare a frontierei. Pe de altă parte, există părerea opoziției care critică vehement orice acțiune guvernului. În sfârșit, a treia tabără este reprezentată de experți în drept, ziariști care optează pentru conservarea sau renegocierea protocolului adițional.

Poziția oficială a guvernării actuale este pentru respectarea angajamentelor asumate prin semnarea și ratificarea tratatului și a protocolului adițional la acesta și găsirea unui . Premierul Filat a declarat de mai multe ori „că Moldova trebuie să respecte înțelegerile semnate anterior“. Viceministrul de externe, Andrei Popov susține că „la Palanca urmează să găsim soluții de compromis și să finalizăm procesul de demarcare, astfel încât – foarte important

– Moldova să aibă confirmat prin stîlpii de frontieră, accesul la Dunăre de 430 de metri și care este esențial pentru buna funcționare a portului și terminalului de la Giurgiulești”.⁴⁰

Cei mai înverșunați critici sunt reprezentanții PCRM care, de altfel, au ratificat tratatul și protocolul adițional. Sunt aduse critici fără însă a oferi soluții. În general, acuzațiile se reduc la învinuiri de „cedare a teritoriului Moldovei” sau că acțiunile guvernului ar dauna intereselor Republicii Moldova. De exemplu, fostul prim-vicepremier, ex-ministrul Economiei, Igor Dodon, consideră că în urma semnării de către Vladimir Filat a Protocolului cu privire la recunoașterea proprietății Ucrainei asupra Centralei hidroelectrice de la Novodnestrovsk, care este situată inclusiv pe teritoriul Moldovei, va fi greu de apărut interesele proprii în procesul de demarcare a graniței pe teritoriul Giurgiulești.⁴¹ Grigore Petrenco, deputat comunist, nu știe „dacă e bine și dacă trebuie numai decît modificat Protocolul adițional la Tratat” în schimb este ferm convins că „documentele ratificate de Parlament în 2001, prevăd transmiterea în proprietate Ucrainei doar a drumului și nu a pământului de sub drum, ceea ce își dorește acum Ucraina și vrea să facă actualul Guvern. Cedarea pământului de sub drum înseamnă, practic, anularea suveranității Republicii Moldova asupra acestui teritoriu”.⁴² Vlad Cubreacov, membru PPCD, afirmă că „Tratatul de frontieră cu Ucraina contravine Constituției Republicii Moldova, principiilor privind integritatea și caracterul inalienabil al teritoriului național”.⁴³

40 <http://mfa.gov.md/interviuri-md/478726/>, Relațiile dintre Republica Moldova și Ucraina: viziunea diplomației moldovenești

41 <http://omg.md/Content.aspx?id=6821&lang=1>

42 <http://zdg.md/politic/cedam-palanca-sau-renegociem-protocolul>

43 <http://politicom.moldova.org/news/vlad-cubreacov-filat-da-palanca-ucrainei-204612-rom.html>

Din a treia categorie fac parte cei care optează pentru conservarea sau renegocierea protocolului adițional. Astfel, Anatol Petrencu, istoric, afirmă că „nu trebuie să cedăm nimic. Declarațiile precum că cedările de la Palanca sunt recompensa făcută Ucrainei pentru cei 430 m la Dunăre sunt pure speculații. Ucraina a adoptat față de R. Moldova principiul «cere imposibilul ca să obții maximum». Ceea ce a făcut Lucinschi, iar apoi și Voronin, este o crimă, pentru că au semnat și ratificat o cedare de proprietate, care este, de drept, a R. Moldova. Iar dacă actuala guvernare va semna actul de predare-primire, ei se vor face complici la aceeași crimă. Protocolul încă mai poate fi și trebuie renegociat.”⁴⁴

Editorialistul Petru Bogatu susține că „tentativa autorităților actuale de a o tranșa rapid prin semnarea unui acord de transmitere în proprietatea Ucrainei a terenului adiacent tronsonului de 7,77 km al șoselei Odesa-Reni comportă riscuri cumplite. La mijloc e un conflict de interese care pentru moment nu are cum fi aplanat. În aceste împrejurări, problema trebuie conservată. Orice altă soluție va costa scump și Alianța, și cauza democrației în Republica Moldova”⁴⁵

Drept concluzie, putem spune că atitudinea guvernanților este de a căuta compromis cu partea ucraineană și de a respecta angajamentele asumate în legătură cu documentele semnate. De asemenea, sunt voci care optează pentru renegocierea Tratatului și a protocolului adițional. Însă acest fapt se poate produce, conform articolului 9 al protocolului doar cu acordul reciproc al părților. În acest caz, putem spune că, renegocierea tratatului, depinde de atitudinea Ucrainei față de un astfel de proces. În ceea ce privește conservarea situației existente, trebuie de spus că o astfel de atitudine înseamnă anumite riscuri. Ucraina ar putea recurge la anumite măsuri de constrângere ordin economic sau ar putea fi reticentă în problemă transnistreană. O astfel de abordare ar trebui discutată cu Ucraina.

44 <http://zdg.md/politic/cedam-palanca-sau-renegociem-protocolul>

45 <http://bogatu.voceabasarabiei.net/>

POLITIC:

PARTIDELE POLITICE ÎN 2010: ÎN TRE SCILA ȘI CARIBDA

Igor Munteanu

CRIZA POLITICĂ CA HÎRTIE DE TURNESOL PENTRU STATUL DE DREPT ÎN RM

Mai mulți autori occidentali au numit partidele politice veriga slabă a democrației⁴⁶, constatând că anume slăbiciunile lor interne, de capacitate redusă și de inerție, au acutizat în ultimele 2 decenii deficiențele majore ale tranziției politice: de la regimul statului partid, socialist ori sovietic, spre democrația pluralistă. Și în Republica Moldova, partidele politice au purtat, ca semn de naștere, aceste deficiențe. Frământările profunde și conflictele politice din anul 2009 nu au trecut fără urmări pentru partidele politice, care s-au plâns anterior instituțiilor europene pe climatul nefast în care activează, și pe piedicile cu care se confruntă. Drept exemplu au servit, în ultimii 5 ani, prevederile legate de pragul excesiv stabilit de Codul electoral pentru concurenții electorali, dar și persecuțiile multiple din partea autorităților (poliție, Ministerul Justiției), supuse intereselor partidului de guvernământ (PCRM). În anul 2008, Parlamentul ia decizia de a introduce noi modificări ale legislației electorale, adoptând, în ianuarie 2008, interdicția de a forma blocuri electorale, dar și ridicând pragul electoral de la 4% la 5%, fără o analiză de impact și în absența unor consultări corespunzătoare pe plan intern sau extern. Argumentele vehiculate de către politicienii, care au promovat în 2008 amendarea Codului Electoral, nu au convins nici opoziția politică,

din acea vreme, și nici autoritățile europene, care recomandau chiar la sfârșitul anului 2007 măsuri de diminuare a pragului electoral, și de relaxare a reglementărilor rigide.

Cu toate acestea, abia la sfârșitul lunii aprilie 2009, APCE adopta o nouă rezoluție pe situația funcționării instituțiilor democratice din RM (Rezoluția 1666), stimulată de confruntările acerbe din aprilie dintre PCRM și opoziție, marcată de violențe și cazuri de tortură, ieșite din comun. În Rezoluția sa, APCE făcea o apreciere exactă a procesului electoral, marcat de incidente și violențe extreme, restricționări impuse libertății de exprimare și de asociere, care au avut drept rezultat împiedicarea opoziției de a-și transmite ideile și programele sale către electorat. Rezoluția recomanda insistent autorităților locale investigarea judicioasă a evenimentelor și tragerea la răspundere a celor vinovați, conținând însă și încurajarea de a relua revizuirea legislației electorale, în cooperare cu Comisia pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția), cu scopul de a reduce pragul electoral pentru partidele politice și de a consolida statul de drept, i.e. mecanismul de organizare a alegerilor pluraliste, libertatea de expresie, dar și actualizarea neîntârziată a listelor de alegători, stabilind obligația menținerii lor pentru CEC, îmbunătățindu-le până la suspendarea deplină a listelor suplimentare de alegători; asigurând totodată procedurile necesare pentru a permite cetățenilor RM din străinătate să-și exercite în mod efectiv drepturile lor de alegători.

Transferul greoi al puterii către AIE a creat anumite deficiențe în îndeplinirea priorităților anunțate anterior în programul de guvernare, i.e. în ceea ce privește onorarea

⁴⁶ Thomas Carothers, *Confronting the Weakest Link: Aiding Political Parties in New Democracies*, Washington DC, Carnegie Endowment for International Peace, 2006

restanțelor pe dimensiunea relațiilor politice cu autoritățile Consiliului Europei, cu atât mai mult cu cât Comisia pentru investigarea violențelor din aprilie 2009 nu a reușit să încheie până la finele anului 2009 raportul cerut de Parlament. Primele 100 de zile ale noului guvern coincid și cu primele fricțiuni dintre planul inițial și realitatea dură a priorităților concurente la guvernare. Unii dintre liderii AIE sunt convinși că trebuie să caute o soluție de modificare a Constituției RM, în special, art.78, care prevede dizolvarea Parlamentului în condițiile în care nu este ales șeful statului, nici după al 2 tur de scrutin, în timp ce alții, și-ar dori o consolidare a pozițiilor deținute, cu sau fără alegeri. Dezertările în valuri a deputaților PCRM a stimulat liderii AIE să cadă de acord asupra unei poziții comune de reformă constituțională.

În decembrie 2009, Președintele RM în exercițiu, M.Ghimpu, emite Decretul de înființare a unei Comisii delegate cu funcția de a pregăti propuneri pentru amendarea largă a Constituției RM, de reformă constituțională. Crearea acestei Comisii crează în prima etapă iluzia unei soluții tehnice impecabile sub aspect organizatoric, lăsând însă deschise toate opțiunile posibile asupra tipului de regim politic pe care-l promovează noua constituție. Indecizia și diferențele tot mai vizibile dintre liderii celor 4 componente ale AIE au alimentat o anumită neîncredere a publicului, dar și a partenerilor europeni, că acest proces de reformă constituțională poate avea rezultate pozitive pentru Republica Moldova⁴⁷, luând în considerație fragilitatea instituțiilor democratice de la Chișinău, de după transferul de putere din lunile septembrie – noiembrie 2009, dar și perioada extrem de limitată în timp pentru organizarea și informarea corespunzătoare a publicului asupra mizelor acestui referendum. Comisia de la Veneția insistă pe amendarea art.78, în Parlamentul RM, o soluție posibilă, dar cu puține șanse de realizare, în contextul realităților bipolare PCRM – AIE, întretesute de un segment îngust de candidați independenți. Deși nu se referă exact la textul constituțional, pregătit de către Comisie, este de presupus că autoritățile europene (CoE)

vor insista asupra respectării prevederilor, care obligă Președintele RM să inițieze procedura de dizolvare a legislativului, ca urmare a eșuării alegerii repetate a șefului statului, dar într-un termen rezonabil. Totuși, avizul Comisiei de la Veneția nu poate fi tratat exclusiv în termeni negativi pentru că, deși solicită Parlamentului RM mai multă rețineră față de ideea unui referendum constituțional, totuși, mesajul de bază este mai degrabă de susținere a fortului general de reformă comprehensivă a Constituției, asigurând autoritățile din RM de întregul sprijin de care ar putea avea nevoie acesta în lunile următoare. Cu toate pro și contra expuse deja în cadrul numeroaselor dezbateri pe acest subiect, argumentele Comisiei de la Veneția cântăresc greu în acest moment pe talerele ținute de guvernarea liberal-democrață, care nu-și poate permite riscul de a obține aprobarea unei noi Constituții cu prețul arderii podurilor în raport cu instituțiile politice europene. De aici și ezităările, discuțiile în contradictoriu și influența unor curente subacvatic, care influențează acțiunile și reacțiile AIE, cum este și atitudinea populației față de alegerea directă a șefului statului sau rezervele menținute în raport cu revenirea la un regim prezidențial de guvernare.

Există totuși și alte probleme și chestiuni sensibile pentru partidele politice din RM, nu în ultimul rând, formate din categoria celor care au compromis legitimitatea procesului electoral în 2009. Trebuie să menționăm, în acest sens, bifurcarea unei liste de probleme în funcție de referențialele observatorului: partidele sunt mai interesate în acest moment de pragul electoral, de eliminarea interdicției la formarea blocurilor electorale, chiar și de absorbirea votului din străinătate, în timp ce societatea civilă pare să fie mult mai preocupată de – transparența finanțărilor politice, reflectarea în mass media a campaniilor electorale, utilizarea resurselor administrative, dar și corectitudinea listelor electorale. Aceste disonanțe, oarecum justificate de interesele și mandatul organizațiilor, au putut fi observate destul de clar în luna martie, în cadrul unor discuții publice.

INTENȚII DE AMENDARE A

47 Venice Commission adopts opinion on when to dissolve the parliament of Moldova, Strasbourg, 15.03.2010

CODULUI ELECTORAL ȘI AȘTEPTĂRILE LEGATE DE ELE

La 10 martie 2010, o Comisie specială pentru perfecționarea cadrului legislative electoral, în cooperare cu Comisia Electorală Centrală, asistată de PNUD, au lansat public o serie de propuneri de modificare și completare a Codului Electoral, potrivit Hotărârii Parlamentului (No.39-XVIII din 15.10.2009). Aceste propuneri răspund în acest fel mai multor recomandări și rezoluții ale CoE, OSCE/ODIHR, precum și al altor organizații internaționale și locale. Printre cele mai importante noutăți propuse de către autorii proiectului Suport electoral pentru Republica Moldova, au putut fi identificate:

- Anularea restricției de participare la alegerea a blocurilor electorale
- Introducerea unor reglementări speciale privind votarea peste hotare (deschiderea de secții suplimentare)
- Anularea unor restricții ale dreptului de a alege și de a fi ales;
- Instruirea specializată a funcționarilor electorali prin intermediul unui Centru de instruire continuă;
- Crearea registrului electoral și listele electorale, sub autoritatea CEC;
- Limitarea utilizării resurselor administrative în Campania electorală;
- Reglementarea mai exactă a obligațiilor și drepturilor observatorilor electorali;
- Agitația electorală și reflectarea alegerilor în mass media
- Adecvarea reglementărilor privind organizarea și desfășurarea referendumurilor (naționale și locale).

Autorii amendamentelor au ținut să prezinte în mod onest și anumite lipsuri vizibile, pe care nu le-au putut adresa datorită costurilor sau a neclarității voinței politice. Asigurarea participării electorale din votul electronic se înscrie, astfel, printre obiectivele frumoase și atractive, dar mult prea costisitoare, în opinia CEC. Până la proba contra-

rie, inițiativa de modificare și completare a Codului Electoral nu include nici o estimare de costuri ori propuneri concrete de asimilare a semnăturii electronice și votului la distanță (electronic ori prin poșta obișnuită) în procesul electoral. Pachetul de propuneri nu include nici referințe specifice cu privire la schimbarea sistemului electoral curent; și asta pentru că factorii politici relevanți din Parlamentul RM nu au decis în mod concordat asupra unor schimbări de anvergură a sistemului electoral, alegerea căruia reprezintă una din cele mai importante decizii într-o democrație.

Noile amendamente urmăresc să permită deschiderea de noi secții de vot suplimentare pe lângă misiunile diplomatice, precum și în alte locuri, în dependență de necesități, estimate în prealabil de Guvern. Totodată, autorii propun conservarea restricțiilor de vot față de persoanele condamnate la privațiune de libertate prin hotărâre judecătorească definitivă pentru infracțiuni deosebi de grave sau excepțional de grave, care-și ispășesc pedeapsa, precum și al persoanelor lipsite de acest drept prin hotărâre judecătorească definitivă (art.13), obligând candidații să declare, la momentul înregistrării, lipsa interdicției de a ocupa funcții de răspundere. În pachetul de propuneri se conține și ideea îndrăgită de CEC de a înființa un centru de instruire continuă în domeniul electoral (art.26/1), care ar constitui resursele necesare pe plan național la formarea birourilor electorale de sector ori de circumscripție, în timp util; ca și completarea Codului Electoral cu anumite prevederi speciale vizând formarea și gestionarea Registrului de stat al alegătorilor (art.38/1), actualizarea listelor electorale (art.39), urmînd a fi întocmite în baza respectivului registru, care devine astfel o competență exclusivă a CEC.

Propunerile vizează și instrumente prin care se intenționează a limita folosirea resurselor administrative, i.e. prin includerea vice-miniștrilor în lista persoanelor care își vor suspenda activitatea din momentul înregistrării lor în calitate de candidați și stabilirea de interdicții privind utilizarea bunurilor publice în timpul campaniilor electorale. Cu siguranță însă, aceste prevederi nu va opri tentația oricărui guvern aflat în exercițiul funcțiilor de a folosi ceea ce controlează, re-

spectiv orice interdicții suplimentare ar trebui să fie întărite prin sancțiuni și monitorizare corespunzătoare din partea opiniei publice și a actorilor interesați. Pachetul de amendamente include și propunerea de a diminua pragul de participare pentru organizarea și desfășurarea referendumurilor, dând curs astfel recomandărilor specifice adresate autorităților din RM, și călăuzindu-se astfel de prevederile Codului de bune practici în materie de referendum (doc.CDL-AD-2007-008, Liniile directoare privind referendumurile constituționale la nivel național, adoptate la a 47-a Reuniune a Comisiei de la Veneția (6-7 iulie 2001), considerându-se că actualul prag, conținut în Codul electoral, prezintă o cerere exagerată pentru validarea rezultatelor unui referendum și un număr de voturi disproporționat în raport cu oportunitatea consultării populației în diverse chestiuni de interes național, sau local.

Putem constata astfel că în 2010, CEC, alături de Comisia Specială a Parlamentului RM își propune să adreseze multe dintre restanțele acumulate de actualul cadru de reglementare a procesului electoral, mai puțin în ceea ce privește partidele politice și esența sistemului electoral. Evident, această constatare nu diminuează însă impactul prognozat al pașilor propuși de autori în vederea ameliorării reglementărilor generale cu privire la alegeri, care răspund astfel la criticile adresate anterior RM de către diverse organizații internaționale, eliminând anumite practice și condiții, care pot denatura esența votului deschis și secret și liber exprimat. Câteva aprecieri legate de propunerea diminării pragului electoral sunt necesare:

Autorii propunerilor de amendare a Codului electoral recomandă autorităților să diminueze de la 5% la 4% pentru un partid politic, de la 3% la 2% pentru candidați independenți, ridicând pragul pentru blocuri electorale la 4%. Menționăm că interdicția blocurilor electorale a retușat oarecum duritatea prevederilor restrictive, care stabileau pragul electoral în funcție de numărul partidelor constituente. Practica juridică europeană demonstrează cu prisosință că nu există nici un sistem perfect proporțional. Un anumit număr de voturi va fi întotdeauna necesar pentru a califica un candidat sau un partid în calitatea

sa de reprezentant al celor mai multe voturi exprimate pentru alegerile generale ori locale, acesta fiind cunoscut prag de excludere, iar acesta există în orice sistem electoral. Totuși, există preferințe manifestate de anumite țări față de un sistem proporțional ori combinat ce diferă: de la 0.67% în Olanda până la 10% în Turica, 7% în Georgia, și 6% în RM. Statele CoE care utilizează un sistem mixt electoral folosesc praguri de 4 și 5%, iar țările cu sistem proporțional – pragul între 3 și 5%. Multe țări folosesc pragul de excludere doar la nivel de sectoare electorale (Spania), iar altele numai la nivel național (Polonia), ori Suedia, care le aplică în ambele cazuri.

Cu mai multe ocazii, PACE și-a exprimat poziția sa în legătură cu pragul electoral; drept exemplu servește Rezoluția No.1547 (2007) privind situația drepturilor omului și democrației în Europa, în care afirmă că pragurile mai ridicate de 3% în cadrul alegerilor parlamentare nu au nici o justificare. Și asta pentru că într-un stat democratic este necesar de a încuraja exprimarea unui număr cât mai mare de opinii, iar limitarea anumitor grupuri de oameni în dreptul lor inalienabil de a fi reprezentate contravine valorilor unei societăți democratice. Ulterior, Rezoluția No.1547 recomandă statelor membre să diminueze pragurile care depășesc 3% pentru alegerile parlamentare. Și Comitetul de monitorizare al CoE în raportul său din 2008 formula recomandări specifice pentru ca anumite state să-și diminueze pragul electoral. În plus față de acest prag de excludere, stabilit în mod artificial de legislația electorală, se cunoaște existența pragurilor naturale, numite și camuflate, ori efective sau informale. Aceste praguri depind de numărul reprezentanților aleși într-o anumită circumscripție electorală, dar și de formula de alocare a mandatelor (d'Hondt, Saint-Laguë, Hare), care afectează în aceeași măsură partidele mici în obținerea reprezentării lor legislative ca și pragurile stabilite legal.

Totuși, dacă amendamentele propuse în privința blocurilor electorale și a pragului prea ridicat, instruirea funcționarilor electorali și a deschiderii de noi secții de vot (itinerante) în străinătate întrunesc, în acest moment, o aprobare quazi-generală, este de așteptat ca reglementarea prea strictă a timpului de emi-

sie (art.64 și 64/1), inclusiv în cadrul unor posturi private, să fie calificată drept inoportună sau chiar nefastă. În ciuda mențiunilor cuprinse în Nota informativă asupra proiectului de lege, anumite asociații au declarat că vor reveni asupra acestora, inclusiv în ceea ce privește: votul la distanță, reflectarea campaniei în mass media, partidele regionale, dar și monitorizarea resurselor politice. Este interesant de remarcat și reacția destul de rece a partidelor politice cu reprezentare parlamentară la propunerea de abolire a restricției la formarea de blocuri electorale, fiind întâmpinată cu entuziasm doar de partidele mici, ori cu importante probleme de funcționare în ultima vreme. Este de așteptat însă ca și acest entuziasm să se stingă dacă Parlamentul va decide să păstreze pragul de 6% pentru blocurile electorale, formate din 2 și mai multe entități. Este suficient de a menționa în acest moment că doar liderul AMN s-ar arătat interesat, în luna martie, să propună public partenerilor săi din AIE formarea unui bloc electoral unic în cazul unor viitoare alegeri parlamentare.

COMISIA PENTRU STUDIAREA ȘI ANALIZA CRIMELOR REGIMULUI SOVIETIC: UN ÎNCEPUT DE LUSTRAȚIE?

La 14 ianuarie, Președintele în exercițiu al RM a înființat Comisia pentru studierea și analiza crimelor regimului communist totalitar din RM, stabilindu-I drept scop “aprecierea crimelor regimului totalitar” – restanță majoră pentru clasa politică din Republica Moldova. Decretul indica data de 1 iunie 2010 drept termenul limită la care Comisia prezidențială urma să prezinte un raport complet despre apariția, funcționarea și gravitatea crimelor regimului comunist, comise în perioada anilor 1917-1990, în special pe baza unor documente, conservate în arhivele secrete ale instituțiilor, care au funcționat în acea

perioadă (SIS, ministerul de Interne și arhivele PCUS).

Perioada relativ scurtă și posibilele consecințe politico-juridice au ținut în alertă mass media, dar și o bună parte din partidele politice, unele dintre care au folosit acest pretext să-l acuze pe actualul Președinte în exercițiu, Mihai Ghimpu, că ar intenționa astfel “să-și lichideze anumiți concurenți politici” (PCRM), sau că ar încerca “să capitalizeze influență politică pe o chestiune strict academică”. Ultimii țin să afirme că despre crimele totalitarismului se știe de mult, astfel încât chiar partidul comunistilor a dispus să se distanțeze de crimele comise prin faimosul raport secret al Secretarului General al PCUS N.S.Hrușciiov, prezentat într-o ședință secretă a CC al PCUS, în ajunul Congresului XX al PCUS (25 februarie 1956), care a însemnat începutul “dezghețului” după regimul lui Iosif Stalin. Mai târziu, acest dezgheț i-a servit lui Hrușciiov să-i lichideze pe stalinistii care-i supraviețuiseră lui Stalin (Beria este executat în 1953, iar V.Molotov și Gh.Malencov sunt izolați de conducerea partidului). Raportul complet a apărut în presă abia în perioada perestroikăi lui M.Gorbaciov, în martie 1989, în Izvestia, fiind notat în 2007 de către The Guardian, drept unul dintre puținele discursuri publice, care-au zguduit secolul XXI. În replică, alții ar putea să aducă exemplul genocidului armean din perioada I război mondial, adeptii căruia reușesc la aproape 100 de ani să convingă cancelariile occidentale (SUA, Suedia, Olanda, Franța), care acceptă termenul, iar implicit - și efectele sale juridice în raport cu Turcia.

Ar fi totuși imprecis dacă am descrie lansarea comisiei ca fiind presurată cu manifestări de recunoștință din partea actorilor politici. Ideologii PCRM au lansat în presa controlată atacuri furibunde contra unor membri ai acestei comisii⁴⁸. O altă categorie de reacții critice în adresa Comisiei ține de atitudinea manifestată față de anumiți membri ai Comisiei, acoperirea teritorială a Comisiei (nu este inclusă Transnistria ca regiune integrată după formarea RASSM, 1924, în componența RSSU), acoperirea cronologică (nu fac parte

48 Timpul, 24 februarie 2010, Pe cine deranjează comisia Cojocaru?

din analiză perioada premergătoare instalării regimului sovietic), în sfârșit – caracterul selectiv al perioadei de evaluare (exclusiv – regimul sovietic, fără a considera și infracțiunile din perioada de guvernare a PCR). Fără îndoială, contextul în care a fost lansată Comisia și coincidența în timp cu alte procese politice (eșuarea alegerii șefului de stat, Comisia de Stat pentru revizuirea Constituției, inițiativa de adoptare a unei noi Constituții prin referendum) a avut drept efect o anumită distorsionare a mesajului acestui pas. Nu au fost puțini nici cei care au blamat Comisia că ar copia ceea ce s-a produs cu multe decenii în urmă în alte țări, altfel spus, numind deschiderea accesului la arhivele securității drept elemente ce descriu începutul unui proces de lustrare și însănătoșire necesară pentru întreaga societate. Alte voci au susținut că valoarea acestei aprecieri depășește cadrul strict științific, și că în RM, ca și în Ucraina, este nevoie de o calificare politico-juridică a consecințelor vechiului regim, care ar pune bazele unei desovietizări accelerate și necesare sub aspect moral și politic. Cei care au salutat înființarea acestei Comisii au semnalat caracterul întârziat al acestei inițiative – cu aproape 2 decenii după ce Balticii au încheiat acest capitol, și la aproape 5 ani distanță de Ucraina, care a înscris Holodomorul printre cele mai oribile crime împotriva etnosului ucrainean, comise de regimul sovietic stalinist. Intenția noastră e de a analiza efectele juridice și politice ale unor decizii, care vor încununa mandatul de 6 luni al Comisiei, din perspectiva unor alegeri anticipate în 2010.

Apariția Decretului cu privire la Comisia pentru aprecierea crimelor regimului sovietic coincide cu schimbarea de regim politic și încheierea unei hegemonii politice aproape de neclintit a PCR, liderii cărora nu au abandonat nici pentru o clipă retorica și succesoriatul lor (ideologic și politic) cu regimul sovietic. În mod obiectiv, actul de apreciere pe care-l va adopta Parlamentul va separa și mai mult apele tulburi ale tranziției de la unipersonalismul liderilor PCR la coabitarea liderilor AIE. Raportul prezentat de Comisie va deveni primul act al autorității supreme legislative din RM în raport cu

moștenirea otrăvită a URSS, refuzată prin Declarația de independență, dar tolerată ulterior prin implanturile successive de lideri și practici împrumutate din acel regim. Totuși, dacă știm de ce a apărut Comisia, nu este foarte limpede cu ce se va încheia raportul final. Astfel, dacă în România modelul a fost furnizat de revoluția anti-comunistă din 1989, în Letonia, soluțiile s-au înscris pe linia negării oricărei forme de legitimități pentru regimul sovietic, iar în Ucraina, autoritățile au adoptat prin decizii judecătorești acte definitive, prin care au condamnat de genociduri liderii regimului sovietic I. Stalin și V. Molotov, mobilizându-se în efortul de a promova o rezoluție în cadrul ONU de recunoaștere a foametei din 1932-33 ca formă de genocid împotriva popoului ucrainean. Este evident că orice raport pregătit de către actuala Comisie are nevoie și de un partener politic bine intenționat și deschis pentru asimilarea concluziilor mediului academic.

CE EFECTE INSTITUȚIONALE POATE GENERA RAPORTUL COMISIEI?

Raportul Comisiei nu se poate opri în mod obiectiv la validarea ori re-validarea unei statistici postume a numărului de victime sau a procedurilor sumare prin care regimul sovietic a lichidat violent populația locală. Comisia va recomanda autorităților acțiuni prin care acestea ar putea preveni revizionismul filo-sovietic în școli și universități, în politică și administrație, într-un cuvânt în viața publică, jucătorii cărora trebuie să învețe lecțiile trecutului. În acest sens, Președintele RM (în exercițiu) va repeta exemplul altor președinți, care au sumarizat concluziile unor rapoarte similare⁴⁹ și asumarea acestor concluzii printr-o declarație politică a Parlamentului RM. Un exemplu

49 Raportul Comisiei Prezidentiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România (Raportul Tismaneanu), prezentat în Camera Deputaților României la 18 decembrie 2006.

în acest sens este servit de legislativul leton, care a adoptat la 15 mai 2005 o Declarație de condamnare a regimului de ocupație comunist totalitar instaurat în Letonia de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”. Totuși, realitățile politice din RM sunt mai fluide și mai predictibile în aceste momente decât în alte state, care ar servit ca referințe utile din această perspectivă. Este suficient să raportăm acțiunile declanșate de Comisia Cojocaru la segmentul de timp marcat în următoarele câteva luni de criza constituțională, de posibila anunțare a unei date a alegerilor anticipate, de negocierile posibile în Parlament pe subiectul amendării art.78 a Constituției, etc, ca să ne dăm seama cât de departe în urmă a rămas RM în comparație cu statele, care au condamnat regimurile totalitare.

Membrii Comisiei ar putea deschide accesul la arhivele secrete, creând un precedent puternic contra secretizării excesive și conservarea unor instituții în tradiția kgbului sovietic. Totuși, numai Parlamentul RM ar putea decide asupra oportunității unei lustrații vaste, justificate de evidențele colectate de Comisie și acceptate de politicieni.

Un alt paradox al RM ține chiar de faptul că unul dintre actorii activi ai sistemului de partide politice – PCRМ – este succesorul de drept și continuatorul logicii sistemului sovietic, vizat în raportul Comisiei. Recunoașterea unei responsabilități directe ori indirecte pentru PCRМ de crimele regimului sovietic, ca măsură de reabilitare a victimelor politice, culminând cu posibila adoptare a unei legi a lustrației, care ar sancționa diverse elemente ale vechiului regim, va atrage și anumite consecințe juridice. Or, desecretizarea unor arhive ale serviciilor secrete sau norme de lustrație pot fi atacate la CEDO chiar de către persoane afiliate în acest moment PCRМ, care ar putea spera să folosească ansamblul existent de norme și convenții europene pentru a se proteja ori eschiva de orice răspundere legală ori morală față de crimele săvârșite decenii la rând de un sistem inuman.

Ar trebui de menționat în acest sens că

lustrația, ca politică oficială contra încercărilor de revanșă anti-democratică a cunoscut multe forme și a generat diverse răspunsuri. Anumite elemente ori modele distincte de lustrație au fost aplicate anterior în majoritatea statelor din Europa centrală, cu scopul de a descalifica participarea în viața publică a celor care au comis abuzuri în vechiul regim, în particular: informatori, activiști de rang înalt, precum și anumiți oficiali administrativi. Anumite forme de lustrație au fost mai dure decât altele. Literatura de specialitate atrage atenția asupra caracterului mai radical al unor reforme de decomunizare, aplicate de Cehia și Germania, față de variantele mai permise, aplicate de Polonia ori România.

În Polonia, de exemplu, conceptul de crime comuniste este aplicat acțiunilor comise de angajați ai statului communist, în perioada dintre septembrie 17, 1939 (data invadării sovietice a Poloniei) și 31 decembrie 1989 (căderea regimului communist), referindu-se la reprimarea ori la violarea drepturilor omului, fie de este cazul unei persoane ori a unui grup, fie este vorba de alte crime definite astfel de codul penal. După 1989, acest concept a fost activ folosit începând cu anul 1998 de către Fundația pentru investigarea crimelor comuniste⁵⁰, înlocuind termenul crime staliniste, folosit anterior și de regimul militar al lui Jaruzelski. Menționăm că Fundația respectivă a fost constituită pentru cercetarea infracțiunilor comise de autorități contra cetățenilor și națiunii poloneze, conceptual similar cu termenul de crime naziste⁵¹. Seimul polonez a stabilit restricții și limitări, începând cu 1 august 1990 pentru o perioadă de 40 de ani pentru cazuri de omor și 30 de ani pentru alte crime, calificându-le drept crime împotriva umanității, păcii și crime de război, nealterate de amnistiere.

Crimele comise de regimurile comuniste sunt numeroase și includ: lichidarea unor persoane declarate dușmani de clasă, lichidarea burgheziei și reprimarea unor persoane aparținând unor clase ne-proleta-

50 Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi PolskiemuPDF (299 KB). Art. 2.1. . Retrieved as of 8 May 2007.

51 Genowefa Rajman, ZBRODNIIE KOMUNISTYCZNE W KONCEPCJI POLSKIEGO PRAWA KARNEGO, *Wojskowy Przegląd Prawniczy*, Number 1 z 2006 r.

re sau a unor grupuri naționale, considerate ca fiind neloiale regimului. În literatura de specialitate, aceste acțiuni au fost calificate drept ucidere intenționată a unor grupuri de necombatantți, pe timp de pace, aplicându-se termenul de **politicid**, care definește astfel eliminarea unor grupuri politice ori economice la scara unor ucideri de masă (drept exemple servește numărul înregistrat de 50,000 de decesuri cauzate pe parcursul unei perioade de 5 ani sau mai puțin). Frank Wayman și Atsushi Tago argumentează că, în funcție de folosirea termenului democid (omucideri generalizate prin politici susținute de stat) ori politicid (eliminarea unor grupuri privite ca inamici politici) pe rol de criteriu care le distinge, calificarea ulterioară poate produce rezultate diferite⁵². Helen Fein a numit represiunile comise de regimul sovietic genocid, iar omorurile din Cambodia democid⁵³.

Anumiți autori folosesc termenul de holocaust roșu pentru a define ampluarea represiunilor sovietice. Deportarea masivă a unor elemente contrarevoluționare din RSSM și din RASSM, numite dușmani ai poporului, mutarea unor grupuri masive de populație în lagărele de concentrare din Siberia și Kakhstan, împușcarea în masă a unor persoane și exterminarea elitelor naționale, uciderea prin înfometare și persecuții politice, se califică pentru ambele termene, utilizate mai sus. În plus, dacă cercetătorii vor proba rusificarea forțată, urmată de persecuții și exproprierea foștilor proprietari, acesta ar putea impune necesitatea de a revizui legislația cu privire la retrocedarea proprietăților preluate de regimul sovietic, însemnând un act justițiar și de reabilitare a victimelor.

CE EFECTE POLITICE

52 Wayman, Frank; Tago, Atsushi (2005), "Explaining the Onset of Mass Killing: The Effect of War, Regime Type, and Economic Deprivation on Democide and Politicide, 1949–1987", International Studies Association

53 Fein, Helen (1993). Genocide: a sociological perspective. Sage Publication. p. 75. ISBN 9780803988293. <http://books.google.com/books?id=n4TaAAAAMAAJ&q=%22Soviet+and+Communist+Genocides%22&dq=%22Soviet+and+Communist+Genocides%22&client=firefox-a&cd=1>.

POATE GENERA COMISIA?

Decretul emis de președintele M.Ghimpu face referințe clare la un șir de rezoluții ale APCE cu privire la măsurile de eliminare a moștenirii fostelor regimuri totalitare comuniste (No.1096 din 1996) și cu privire la necesitatea unei condamnări internaționale a crimelor regimurilor comuniste totalitare (No.1481 din 2006). Există și alte recomandări mai vechi ale APCE, inclusiv: Recomandarea 325 (1962) cu privire la metodele colonialismului comunist din Europa Centrală și de Răsărit (document adoptat la 20 septembrie 1962 în baza raportului nr. DOC 1494 al Comisiei pentru națiunile europene nereprezentate) și Recomandarea 357 (1663) cu privire la contactele cu popoarele din Europa Centrală și de Răsărit aflate sub regim comunist (document adoptat la sesiunea din 8-9 mai 1963, în baza raportului nr. DOC 1529 al Comisiei pentru națiunile europene nereprezentate). Dintre cele mai noi acte noi relevante pentru această cauză, putem menționa Rezoluția Parlamentului European din 2 aprilie, 2009, cu privire la conștiința europeană și totalitarismul⁵⁴, Declarația de la Praga privind conștiința morală europeană și comunismul din 3 iunie, 2008⁵⁵, adoptată de Senatul Parlamentului Republicii Cehe, dar și Declarația de la Vilnius a Adunării Parlamentare OSCE privind condamnarea stalinismului și nazismului (Iulie 3, 2009)⁵⁶.

Efectul sintetic al multor dintre aceste rezoluții menționate echivalează stalinismul cu nașismul, vinovate în egală măsură de genocide, încălcarea fără precedent a drepturilor și libertăților umane, comiterea de crime de război și crime împotriva umanității, solicitându-se statelor membre eforturi de curmare a xenofobiei și naționalismului agresiv, solicitând mai mult respect pentru integri-

54 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20090325+ITEM-010+DOC+XML+V0//EN&language=EN>

55 Prague Declaration on European Consciences and Communism, June 3, 2008, Senate of the Parliament of the Czech Republic - <http://praguedeclaration.org/>

56 Titlul complet al Declarației OSCE este Divided Europe Reunited, care a fost adoptată la Vilnius în iunie 29. Din cei circa 320 de membri ai Adunării parlamentare a OSCE au făcut parte 320 de parlamentari dintre care doar 8 au votat împotriva rezoluției și numai 4 s-au abținut.

tatea drepturilor omului și libertăților civile. Este de asemenea important că în toate aceste cazuri, marea majoritate a semnatarilor acestor acte politice de condamnare recomandă statelor membre ale CoE și OSCE să se alinieze contra tuturor regimurilor totalitare, indiferent de ideologia pe care acestea le-au promovat, oprind glorificarea regimurilor totalitare, inclusiv desfășurarea unor demonstrații publice cu scopul de a glorifica trecutul nazist ori Stalinist.

Este ușor de presupus că și în cazul RM, aprecierea politică a crimelor și atrocităților comise de regimul communist va lovi direct în PCR, ca actor politic, care încă mai speră să revină la putere pe viitor, fără a plăti costurile ilegalităților sale trecute și recente. Parlamentul RM va lua act de raportul prezentat de Comisie, investind în acest gest un act cu valoare simbolică și recuperare morală, care ar putea produce ulterior eforturi sistematice de desovietizare a instituțiilor și societății. Totuși, comisia nu este o instanță de judecată, iar raportul pe care urmează să-l prezinte Parlamentului RM, în iunie 2010, va stabili doar o apreciere politică și morală asupra unor crime trecute ale fostului regim sovietic, culminând cu o declarație asupra condamnării regimului totalitar și, implicit, a tuturor celor care și trag inspirația și rădăcinile ideologice din structura aceluși regim politic odios. Totuși, aprecierea politico-juridică a crimelor regimului sovietic poate trezi și sugestii cu privire la abolirea unor partide care practică ideologii extremiste, însă aceasta doar atunci când reclamantul ar putea aduce probe că, prin acțiunile sale, un anumit partid aduce atingere normelor și principiilor protejate de convențiile europene și CEDO. Există în această privință nevoia unor clarificări necesare, legate de practica europeană și precedentele scoaterii în afara legii a unor partide extremiste, singurul instrument în măsură să ghideze acțiunile unor autorități politice competente, care respectă supremația legii.

Instituțiile europene sunt în general extrem de prudente în legătură cu interzicerea unor partide politice. Aceasta se explică pe de o parte prin protecția pe care

Convenția Europeană pentru Drepturile Omului o asigură exercitării libertăților politice și civile, iar pe de altă parte, prin riscul de a oferi unor regimuri certate cu legea resorturi serioase pentru a limita pluralismul politic. Art.11 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale stabilește astfel, (1) că orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, i.e. dreptul de a constitui cu alții sindicate și de a se afilia la sindicate pentru apărarea intereselor sale, și (2) exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protejarea sănătății sau a morale, ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat⁵⁷.

Există totuși și alt gen de cazuri. În februarie 2010, o instanță judecătorească a decis abolirea Partidului Muncitorilor (PM) pe motivul unor manifestări rasiste, manifestate prin marșuri xenofobe și antisemite. Drept argument pentru interzicerea partidului a servit pledoaria unui expert, care a comparat simbolurile și vocabularul folosit de PM cu cel al național socialistilor lui Hitler, colectând zeci de documente și video-impresiuni cu scene de violențe contra populației romilor, comise de susținătorii partidului ca exemple de extremism. Acuzarea a învinuit partidul că reprezintă o amenințare pentru democrație, cooperează cu grupuri neo-naștiste și pledează pentru un regim totalitar. În 2009, și Ungaria a interzis un partid politic, numit Garda Maghiară, partid cu grupuri paramilitare asociate partidului Jobbik, cunoscut prin manifestările sale anti-țigănești și xenofobe. Practica suspendării unor partide politice este exemplară însă și prin deciziile Curții Europene pentru Drepturile Omului,

57 Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la 04.11.1950, Publicată în ediția oficială "Tratate internaționale", 1998, volumul 1, pag.341. Convenția a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953, iar în RM este în vigoare din 12.09.97.

în special cazul Partidului Libertății și Democrației (Ozdep). Curtea a constatat violarea art.11 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului, fiind disproporționată, stabilind că Ozdep a fost penalizat doar pentru exercitarea libertății de expresie⁵⁸. S-a constatat că principiile de auto-determinare și recunoaștere a drepturilor lingvistice (curde) nu puteau servi ca temei pentru dizolvarea unui partid, și nu sunt contrare principiilor democratice. Decizia CEDO concluzionează că dacă afirmarea acestor principii constituie un sprijin pentru teroriști, atunci posibilitatea abordării acestor chestiuni în cadrul dezbaterilor democratice ar fi puternic limitată, pentru că atunci, aceste chestiuni ar fi monopolizate exclusiv de către grupuri militarizate și violente.

În alt caz, legat de Partidul Prosperității din Turcia, CEDO a stabilit însă că dizolvarea acestui partid nu a violat art.11 pentru că acest partid promova ideea instituirii unui sistem multi-justițiar întemeiat pe legea islamică, și ai cărui membri au făcut referințe la jihad ca un mijloc politic. Prin faptul că Partidul Prosperității nu au clarificat și nici nu au contrazis rapoartele potrivit cărora anumiți membri de partid au promis să recurgă la forță, au fost create riscuri ordinii publice. Menționăm că, în acest caz, Curtea Constituțională a Turciei a dizolvat Partidul Prosperității, ridicând imunitatea unor deputați din partea acestui partid, în timp ce 152 deputați ai Adunării Mari Naționale au continuat exercițiul legislativ.

CONCLUZII:

Decesul oficial al comunismului de tip Leninist s-a încheiat în anul 1989 prin revoluțiile, care au schimbat harta mentală și politică a Europei Centrale și de Sud-Est. După aceste revoluții (de catifea, ori de confruntare violentă cu exponenții oficiali ai regimurilor contestate), majoritatea statelor Central și Sud-Est Europene și-au câștigat libertatea numai prin renunțarea definitivă și totală la partidele totalitare. Doar un număr mic dintre acestea au supraviețuit biologic timpului de schimbări și revoluții, camuflându-se mai ales în spațiul sovietic prin expresiile sale exotice: de staliști-nostalgici, adunați în jurul lui Voronin, Lukașenko, ori a unui Putin, ori de state-partid, cristalizate printr-o ierarhie sultanică, de tipul lui Nazarbaiev ori Aliev, fiecare dintre ei - cu propria interpretare asupra originilor puterii în stat. În RM, numai destrămarea hegemoniei PCRm ca urmare a două alegeri succesive a contribuit la crearea unei alternative de putere pluraliste. Reforma constituțională ca și proiectul de investigare a crimelor comunismului au aprins spiritele, readucând în prim-planul dezbaterilor publice dureroase lecții ale trecutului, dar și priorități ce nu mai pot fi întârziate, ori anulate, sub pretextul unor motive de ordin electoral ori ideologic, care ar conserva și mai departe pozițiile regimului sovietic. Noile autorități politice ale RM trebuie să se grăbească însă încet, alegând căile de deșteptare a memoriei europene și conștiinței naționale prin mijloace eficiente, prin educație publică consistentă și sinceră, construind valori și respect pe principiile europene promovate de UE, după modelul Platformei Europene privind Memoria și Conștiința, respingând metodele și tentația modelului totalitar.

58 [cithhttp://www.icnl.org/KNOWLEDGE/IJNL/vol2iss2/cn_2.htm](http://www.icnl.org/KNOWLEDGE/IJNL/vol2iss2/cn_2.htm).

SEMNAL DE ALARMĂ: RELAȚIA CONFLICTUALĂ COMRAT- CHIȘINĂU ȘI EFECTELE ALEGERILOR

Leonid Litra

De la instalarea noului guvern al Republicii Moldova, în Găgăuzia au loc tot mai multe schimbări de atitudine vizavi de direcțiile principale ale guvernului Filat fiind lansate tot mai multe inițiative locale care nu întotdeauna coincid cu politicile promovate de autoritățile centrale.

Odată cu inițierea discuțiilor asupra reformei constituționale, președintele Ghimpu a solicitat ca Găgăuzia să prezinte propunerile sale de modificare a constituției. În acest context, bașkanul Găgăuziei, Mihail Formuzal, a prezentat câteva propuneri, printre cele mai importante numărându-se: 1) crearea unei federații cu trei subiecți: Chișinău, Tiraspol și Comrat; 2) declararea limbii ruse drept limbă oficială; 3) oferirea a 5 mandate pentru deputații din Unitatea Teritorial Administrativă (UTA) Găgăuzia și 4) în cazul schimbării statutului Republicii Moldova, Găgăuzia își asumă dreptul la autodeterminare externă⁵⁹. Aceste propuneri au fost primite cu foarte puțin entuziasm la Chișinău. Valerii Ianioglo, adjunctul bașkanului, declara că neinclusiunea acestor prevederi, ar putea genera mai multe reacții din partea Găgăuziei, printre care și boicotarea referendumului⁶⁰.

⁵⁹ <http://www.protv.md:8080/stiri/politic/mihail-formuzal-vrea-limba-rusa-drept-limba-oficiala-iar-moldova.html>

⁶⁰ <http://ava.md/03-gagauziya/03640-valerii-yanioglo-o-problemah-gagauzii-i-predlozheniyah-po-sovershenstvovaniq-konstitucii.html>

De fapt, bașkanul a mai expus aceste idei mai multe ori, inclusiv și în timpul guvernării comuniste prin intermediul organizației Găgăuzia Unită. În acest context, trebuie remarcat faptul că în UTAG există așa-numiții “moderați” și “radicali”. Diferența dintre ei, atât în viziune, cât și în discurs, ține de ideea Găgăuziei ca subiect al federației în cadrul Moldovei. Dacă cei moderați își organizează discursul cerând mai multe prerogative în cadrul autonomiei (eliberearea licențelor, etc), atunci cei radicali pledează pentru independență în cadrul Moldovei și obținerea tuturor atribuțiilor care pot reveni unui stat independent.

Aceste dispoziții separatiste nu sunt privite bine de clasa politică dar și de societatea găgăuză, unde conform sondajelor peste 73% din populație este împotriva federalizării. În general, etnicii găgăuzi au alte preferințe și în materie de politică externă. De exemplu, încrederea în Uniunea Europeană și percepția ei în ansamblu este de obicei mai joasă decât a moldovenilor cu 7-30%, în funcție de diferite aspecte ale UE.

Viziunile opuse ale Chișinăului și Comratului adaugă încă o problemă în lista celor cu care se confruntă guvernul, însă de

această dată, fiind una care periclitează autoritatea executivului de la Chișinău.

DE CE AU APARUT ACESTE PROBLEME ACUM?

Procesele politice din Găgăuzia trebuie privite prin perspectiva alegerilor bașkanului care sunt programate pentru decembrie 2010. Deși până la alegeri a mai ramas aproape un an, poziționarea și lupta politică devin tot mai evidente. Conform unor surse locale, sprijinul Rusiei, inclusiv financiar, este unul determinant în viitorul scrutin, având în vedere că încrederea în Rusia și dispozițiile rusofile sunt încă foarte populare în această regiune. Tot aici se adaugă și idea că aceste propuneri au fost făcute la sugestia Kremlinului pentru a împiedica apropierea Moldovei de UE,⁶¹ idee care este frecvent acreditată de mass-media. Aspectul cel mai deranjant al acestei idei este că ea capătă sprijin public în UTA Găgăuzia, mai ales dacă este oferită în combinație cu alte “pericole” cum ar fi unirea cu România.

CHESTIUNEA ROMÂNIEI MARI

Un alt factor care alimentează la fel de mult dispozițiile proruse este teama de unire cu România. Această politică a fost inițiată de fosta administrație comunistă care îndemna factorii de decizie din UTAG

să ia măsuri împotriva “românizării”⁶². În pofida faptului că bașkanul Mihail Formuzal a avut o luciditate remarcabilă și a refuzat alinierea la inițiativa PCRM, calificând-o drept o provocare comunistă,⁶³ mitul României Mari persistă și azi în comunitatea găgăuză. Temerile sunt expuse atât de către oficiali de la Comrat, cât și de oameni simpli, internați din UTAG, etc.

SPECTRUL POLITIC DIN UTAG SAU “GĂGAUZIA UNITĂ” VS “NOUA GĂGĂUZIE”

Odată cu apropierea de campania electorală, coalițiile politice prind contur. Pe lângă relația conflictuală Chișinău-Comrat mai există și conflictul forțelor politice locale, care instituțional se manifestă prin conflictul dintre Adunarea Populară a Găgăuziei (APG), condusă de Ana Harlamenco, și bașkanul Mihail Formuzal. Până în acest moment, duelul neoficial se poartă între organizația Găgăuzia Unită care promovează interesele lui Mihail Formuzal și organizația Noua Găgăuzie condusă de primarul de Comrat, Nicolae Dudoglo și sora acestuia, speakerul APG, Ana Harlamenco.

Dacă în cazul lui Formuzal este evident că el își va înainta candidatura pentru următorul mandat, atunci de cealaltă parte nu este clar cine va fi oponentul lui principal. În acest moment, mai mulți candidați se doresc a fi sprijiniți de PCRM. Lista este impunătoare, având persoane care deja s-au afirmat în politica din UTAG, cum ar

⁶² <http://www.regnum.ru/news/1167251.html>

⁶³ <http://www.regnum.ru/news/1167251.html>

⁶¹ <http://www.timpul.md/articol/ce-doreste-formuzal-6426.html>

fi primarul Comratului, Nicoale Dudoglo, deputatul comunist Irina Vlah, vice-speakerul comunist al APG Damian Caraseni și deputatul și fostul primar din Copceac, Oleg Garizan. Porivit presei locale⁶⁴, PCRМ va miza pe Oleg Garizan. Acesta pare a fi cel mai potrivit din cauza “deficiențelor” celorlalți candidați. Damian Caraseni are o situație economică bună și ar putea fi în stare să-și finanțeze singur campania, în consecință nu va fi foarte loial PCRМ-ului și probabil își va înainta candidatura independent. Irina Vlah pare să fie un candidat bun însă având în vedere viziunile patriarhale ale comunității găgăuze nu a obținut sprijinul PCRМ. Iar contracandidatul actualului bașkan, Nicolae Dudoglo, deja și-a arătat capacitățile în 2006, atunci când în turul doi a pierdut în fața lui Formuzal, chiar dacă în sânul PCRМ se vehiculează idea că în cazul în care acesta va ieși în turul doi împreună cu Formuzal, atunci Dudoglo va fi susținut de PCRМ. Nicolae Dudoglo a avut sprijinul a mai multe partide. În 2006 acesta a fost sprijinit de Partidul Democrat iar în campania din 2009 de Partidul Social Democrat și de Uniunea Centristă din Moldova. Cât privește sprijinul acordat lui Formuzal, există opinii că acesta va fi sprijinit de Partidul Liberal Democrat⁶⁵. Această presupunere este parțial confirmată de faptul că s-a evidențiat un activism sporit în UTAG din partea executivului, și mai ales a componentei liberal-democrate, UTA Găgăuzia fiind vizitată de două ori de premierul Vlad Filat, și câte odată de ministrul sănătății Vladimir Hotineanu, de ministrul de interne Victor Catan dar și de alți miniștri precum Valentina Buliga și Valeriu

64 <http://www.gagauzlar.md/libview.php?l=ru&idc=295&id=1045>

65 http://meridian-info.com/v2/index.php?option=com_content&task=view&id=782&Itemid=53

Cosarciuc. La fel ca și Dudoglo, Formuzal a cochetat cu mai multe formațiuni, în 2006 fiind susținut de Partidul Popular Republican, de Ravnopravie și Patria-Rodina, pe când în 2009 acesta ar fi fost sprijinit de Alianța Moldova Noastră.

FRONTUL COMUN GĂGĂUZO-BULGAR

Pentru a întări capacitatea de promovare a intereselor “sudului” tot mai mult se discută idea unei cooperări dintre găgăuzii și bulgarii din sudul Moldovei. Exponentul acestei idei, Ivan Grec, argumentează că pe parcursul ultimelor zece secole, găgăuzii și bulgarii au avut valori comune iar probleme pot fi mai ușor soluționate împreună. Însuși autorul demonstrează în articolul său că toate inițiativele comune s-au soldat cu eșec, dar în același timp, sugerează că acum ar fi momentul potrivit pentru unirea acestor popoare și promovarea intereselor comune.⁶⁶ Acest proces ar crea mai multe bătăi de cap administrației de la Chișinău, având în vedere că o Găgăuzie puternică ar periclita și mai mult relația Chișinău-Comrat. În același context, ne amintim și lozincile electorale pentru APG din 2008, atunci când Găgăuzia Unită promova idea precum că UTAG ar trebui să devină un subiect aparte, precum și declarația APG din 2008 care recunoaște independența Ositiei de Sud și a Abhaziei.

66 <http://ava.md/030-obshestvo/03683--obshaya-sudba-i-obshie-problemi-gagauzov--i-bolgar-moldovi.html>

RĂZBOIUL INIȚIATIVELOR ȘI PARTIDELE REGIONALE

După înaintarea scrisorii cu propunerile bașkanului pentru revizuirea constituției, în șirul problemelor existente, a mai apărut una. Ana Harlamenco se arată nedumerită de faptul că bașkanul și-ar fi depășit atribuțiile prin înaintarea acestor propuneri, având în vedere că dreptul de a înainta propuneri din partea UTA Găgăuzia, îi revine APG. Comentatorii politici locali scot în evidență încă o problemă generată de propunerile lui Formuzal. Potrivit acestora, propunerile bașkanului au fost o capcană pentru comuniști, deoarece acestea vor fi prezentate în parlament pentru adoptare, iar PCRM nu va vota pentru ele, chiar dacă unele ar fi în favoarea lor, din motivul că acestea sunt înaintate de Formuzal, care nu scapă nicio ocazie să critice PCRM-ul. Pe de altă parte, unii afirmă că propunerile lui Formuzal sunt fictive. Liderul de opinie, Dimitri Uzun, afirma într-o scrisoare deschisă⁶⁷ adresată lui Formuzal, publicată în ziarul redactorului naționalist Leonid Dobrov, că inițiativa bașkanului este o provocare și o încercare de a contrapune găgăuzii și moldovenii, și își motivează afirmația prin întrebarea de ce rușii nu propun oficializarea limbii ruse?

Și crearea partidelor regionale a fost un subiect de intrigă în regiune. Deși au existat partide regionale până în 2006 care se înregistrau la direcția Justiție a UTAG, activitatea acestora a fost suspendată înaintea alegerilor bașkanului din 2006. Potrivit

președintelui centrului independent de jurnalism din Găgăuzia, Stepan Piron, activitatea partidelor regionale a fost suspendată deoarece organizația Găgăuzia Unită, sub auspiciile lui Mihail Formuzal, intenționa să se transforme în mișcare social-politică, astfel, creând o concurență mai mare în lupta politică din 2006. În acest moment, atât bașkanul, cât și președintele APG, pledează pentru oferirea acestui drept UTAG. Însă, este nevoie de avizul Curții Constituționale precum că această prevedere nu va încălca constituția Republicii Moldova.

Crearea partidelor regionale va oferi și mai multă autonomie regiunii, care este considerată ca fiind o parte din descentralizarea politică a Moldovei. Pe de altă parte, întărirea regiunii din punct de vedere politic va putea duce într-un final la alte pretenții din partea UTAG, precum ar fi federalizarea. Există opinii care spun că federalizarea este inevitabilă, dacă nu acum, atunci peste zece ani.

VOX POPULI SAU CINE ȘI CE SCRIE PE FORUMURI

Dacă facem o lectură foarte telegrafică a comentariilor plasate la știrile de pe siteurile găgăuze și cele de la Chișinău vedem dispoziția, în special a tinerilor, asupra evoluțiilor politice din țară. Pe paginile web din Chișinău se manifestă o reacție foarte dură la inițiativa bașkanului privind federalizarea și limba rusă. Printre comentariile cele mai des întâlnite sunt: cărați-vă în Rusia dacă vreți limba rusă, nu căutați

67 http://meridian-info.com/v2/index.php?option=com_content&task=view&id=761&Itemid=53

pretenții pentru că sunteți oaspeți pe acest pământ, etc. De exemplu știrea cu cerințele bașkanului plasată pe siteul PRO TV a adunat circa 60 de comentarii dintre care circa 53 sunt dure la adresa lui Formuzal și a Găgăuziei și doar 3 sunt echilibrate din punct de vedere a poziției exprimate.⁶⁸ Toate aceste opinii reflectă, în mare parte, ostilitatea internauților moldoveni față de ambițiile UTAG de a avea prevederi mai mari decât cele existente.

Nici internauții gagăuzi nu se deosebesc prea mult, deși pe alocuri mesajele lor nu se referă atât la relația cu Chișinăul cât la conflictele interne. Unul din mesajele promovate pe publicațiile on-line de către forumiști vorbește de unificarea forțelor politice găgăuze în chestiuni ce țin de relația cu Chișinăul, făcând aluzie la faptul că Chișinăul ar folosi tactica *divide et impera* în raport cu Comratul. Dar pe lângă ideile de federalizare expuse pe formulile din UTAG, se manifestă și unele tendințe separatiste care fac trimitere la existența dreptului popoarelor la autodeterminare, statalitatea Găgăuziei și chiar amenințarea cu violențe în stilul primei decade a anilor 90, pentru că, doar așa, Chișinăul ar lua în calcul doleanțele UTA Găgăuzia.

CONCLUZII

În cele din urmă, trebuie să menționăm că probabil în toamnă se vor deschide cărțile care vor arăta clar cine și de partea cui este și direcția discursului oficial al actorilor din UTAG. În contextul tulburărilor politice de la Chișinău și a unor alegeri care par a fi imposibil de evitat, actorii politici din UTAG vor avea o marjă de manevră mai mare și își vor putea permite declarații incomode pentru Chișinău care nu va reacționa foarte tranșant la acestea, deoarece jucătorii politici din Chișinău vor avea nevoie de sprijinul celor din UTAG pentru alegerile anticipate.

68 <http://www.protv.md:8080/stiri/politic/mihail-formuzal-vrea-limba-rusa-drept-limba-oficiala-iar-moldova.html>

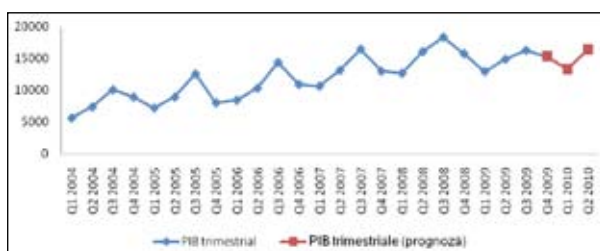
ECONOMIE:

„PROGRAMUL DE RELANSARE ECONOMICĂ” O ADECVARE LA EVOLUȚIILE ECONOMICE

Alexandru Fala

În contextul lentei relansări, atît pe plan mondial cît și pe cel regional, Moldova, dă semne de revenire. În 2009 PIB-ul a înregistrat o scădere de 9%. Pentru 2010 „Legea bugetului de stat pe anul 2010” prevede o creștere de 1,5% a PIB-ului⁶⁹. Pentru prima jumătate a anului anticipăm o creștere de 1,07 % a PIB-ului în comparație cu perioada similară a anului trecut - o asemenea evoluție se încadrează într-un scenariu al creșterii economice de aproximativ 1,5%. **Pe fundalul problemelor acumulate în 2009 și a unei dinamici reduse al economiei mondiale, economia națională va reintra, într-o manieră greoaie, pe o traiectorie ascendentă.**

Figura 1. Evoluția trimestrială a Produsului Intern Brut (millioane MDL), în perioada 2004-2010

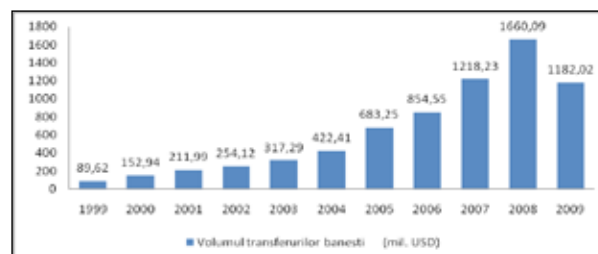
Sursa: elaborat de autor

Recesiunea mondială a generat o scădere a investițiilor străine și a exporturilor. Totuși cea mai mare problemă pentru Moldova ține de

⁶⁹ Notă informativă asupra proiectului de lege a bugetului de stat pe anul 2010 (sumar), p. 5. Disponibil la: http://www.politik.md/?view=articlefull_parlament&viewarticle=996

reducerea remiterilor, care în 2009 au avut o scădere nominală de circa 30%. Ca rezultat, a scăzut consumul privat, o mare parte din care este finanțat din remiteri și care reprezintă componenta de bază a PIB-lui, cu o pondere de peste 90% în acesta.

Figura 2. Transferuri anuale de mijloace bănești din străinătate efectuate de persoane fizice prin băncile din Republica Moldova (mil. USD) în perioada 1999-2009

Sursa: elaborat de autor în baza „Transferuri de mijloace banesti din strainatate efectuate de persoane fizice (rezidente si nerezidente) prin bancile din Republica Moldova Dinamica anuală” disponibil la: http://www.bnm.md/md/external_operations_via_banc_system

Reducerea generală a activității economice a generat un deficit bugetar mare, în valoare de 5346,3 milioane MDL, ceea ce reprezintă o pondere de 9% în PIB.

În 2009, pe lângă gravele dificultăți economice, în Moldova s-a realizat transferul puterii politice. Noii echipe guvernamentale i-a revinit o misiune dificilă - restabilirea funcți-

onalității economiei naționale. Elaborarea și adoptarea „Programului de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009-2011” este un prim pas necesar spre realizarea acestei misiuni. Acest program reprezintă o tentativă de a reacționa adecvat la evoluțiile economice nefaste și redă viziunea guvernului privind promovarea politicilor economice pe termen mediu și lung.

Programul conține unele măsuri contradictorii. O asemenea abordare este condiționată de realitățile economice existente. Pentru asigurarea echilibrului bugetar, în condițiile colectării unor venituri reduse, se va recurge la limitarea sau chiar stoparea efectuării unor cheltuieli spre direcții neprioritate. La fel se prevăd majorări a unor impozite. Pe de altă parte, se vor implementa măsuri de stimulare economică, în special prin diminuarea poverii fiscale și administrative pentru agenții economice.

Programul are 3 componente de bază:

1. Stabilizarea și optimizarea finanțelor publice;
2. Relansarea activității economice;
3. Asigurarea unei protecții sociale eficiente și juste.⁷⁰

⁷⁰ „Hotărâre pentru aprobarea Programului de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii

2009-2011 nr. 790 din 01.12.2009”. Disponibil la:
http://gov.gov.md/www.gov.md/file/Doc_politici/Pr_stab_ro.pdf

Legea bugetului pentru anul 2010 – un document inspirat din „Programul de relansare economică”, vine cu un set de măsuri austere menite să stabilizeze finanțele publice. Bugetul pentru 2010 este prevăzut cu un deficit de 4,47 milioane MDL, ceea ce trebuie să constituie 7% din PIB, o valoare inferioară în comparație cu anul 2009.

Ca sursă de acumulare a veniturilor la buget s-a recurs la majorarea unor categorii de impozite. Modificări au fost realizate la următoarele categorii de impozite:

- impozitul pe venitul persoanelor fizice;
- taxa pe valoarea adăugată;
- accize;
- impozitul pe bunurile imobiliare;
- taxele locale;
- taxele rutiere.

S-a încercat ca majorările să fie efectuate pentru impozitele care afectează un număr restrâns de contribuabili sau care nu au un impact social major.

În bugetul pe anul 2010, pentru majoritatea categoriilor de cheltuieli au fost planificate reduceri, majorări se vor face doar pentru cheltuieli de ordin social și economic.

Conform prognozelor în primul semestru al anului 2010, veniturile bugetare vor fi de circa 11,5 miliarde MDL, iar cheltuielile bugetare se vor cifra la 13,3 miliarde MDL. Luând în considerație, că atât veniturile și cheltuielile bugetare se realizează în proporție

Table 1. Evoluția cheltuielilor bugetare pe perioada 2009-2010

	2009		2010	
	Volumul cheltuielilor (milioane MDL)	Pondere în PIB (%)	Volumul cheltuielilor (milioane MDL)	Pondere în PIB (%)
Servicii de stat cu destinație generală	1454,5	2,4	1385,7	2,1
Menținerea ordinii publice, apărarea și securitatea statului	1797,2	3	1511,7	2,4
Cheltuieli de ordin social	19438,6	32,7	20948,3	32,6
Cheltuieli de ordin economic	2618,5	4,4	3409,3	5,3
Deservirea datoriei	838,5	1,1	841,3	1,3
Știința și inovare	378,2	0,6	371,1	0,6
Alte domenii	1289,3	2,2	983,9	1,5
Total	27814,5	46,7	29451,3	45,8

Sursa: Notă informativă asupra proiectului de lege a bugetului de stat pe anul 2009 (sumar), p.9. Disponibil la <http://minfin.md/ro/actnorm/budget/projectact/>

Tabel 1. Evoluția Parametrilor bugetului public național

	Proгноzat				Planificat (conform legii Bugetului de Stat pentru 2010)
	Trimestru I	Trimestrul II	Simestru I	Anual	Anual
Venituri la Bugetul Public Național (milioane MDL)	5497	5992	11489	24976,7	24977,5
Cheltuieli ale Bugetului Public Național (milioane MDL)	6150	7130	13280	29485,7	29451,3
Deficitul Bugetului Public Național (milioane MDL)	653	1138	1791	4509	4473,8

Sursa: elaborat de autor

de 45-50%, în prima jumătate a anului, deficitul bugetar la sfârșit de an va fi aproximativ de 4,5 miliarde MDL – o valoare comparabilă cu deficitul planificat de guvern.

Pîna la sfârșitul anului deficitul bugetar se pare că va fi menținut, cu unele abateri, în limitele stabilite. Un argument în favoarea acestei ipoteze ține de recepționarea unui amplu ajutor financiar extern, în sumă de 293 milioane USD, care va fi direcționat spre acoperirea deficitului bugetar.⁷¹

Pe termen mediu problema sustenabilității finanțelor publice rămîne deschisă. O creștere economică modestă pe termen mediu poate crea probleme la capitolul încasări bugetare. În cazul unei asemenea evoluții prezența unor deficite mari ar putea deveni o problemă cronică pentru Moldova.

Al doilea compartiment al programului se referă la măsuri de liberalizare ale activității economice și ca volum cuprinde cea mai mare parte a documentului. Acest fapt denotă interesul sporit al factorilor de decizie pentru realizarea unor schimbări, ce ar dinamiza economia națională. Conform documentului relansarea activității economice trebuie asigurată prin realizarea a 3 obiective majore:

1. Reducerea poverii administrative și fiscale pentru desfășurarea afacerilor;
2. Facilitarea accesului antreprenorilor la mijloace financiare pentru inițierea și dezvoltarea sau relansarea afacerilor;

71 Notă informativă asupra proiectului de lege a bugetului de stat pe anul 2010 (sumar), p. 18. Disponibil la: http://www.politik.md/?view=articlefull_parlament&viewarticle=996

3. Stimularea investițiilor publice și private.⁷²

Cele mai serioase riscuri vor apărea anume la realizarea reformelor orientate spre susținerea mediului de afaceri. Istoria economiei naționale nu cunoaște mari reușite la capitolul promovarea și susținerea mediului de afaceri, iar schimbarea acestei tendințe este o sarcină extrem de dificilă. Drept exemplu în acest sens poate servi experiența reformei regulatorii (po-reclită și „Ghilotina”). Astfel doar prima etapă a “Legii Ghilotinei” a fost implementată cu succes, în timp ce implementarea celei de-a doua etape a fost târăganată, ceea ce nu este un semn bun pentru mediul de afaceri. Astfel, mai multe proiecte de optimizare au rămas pe hîrtie și nu au fost implementate în totalitate sau nici macar puse în practică. Climatul de afaceri din Moldova continuă să fie mai nefavorabil decît în multe state din vecinătate.⁷³ Printre principalii factori ce pot reduce considerabil viteza de implimentare a reformelor, pot fi menționați:

- ✓ Inerția birocratică;
- ✓ Corupția;
- ✓ Ineficiența funcționării structurilor statatele.

La fel, un factor negativ este și instabilitatea politică, de care, se pare, nu se va putea scăpa pe parcursul anului 2010 și care va reține

72 Hotărîre pentru aprobarea Programului de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009-2011 nr. 790 din 01.12.2009, Monitorul Oficial nr.174-176/874 din 04.12.2009

73 Analizele piețelor muncii în regiunea Mării Negre. Moldova: Raport de țară, 2009, p. 92. Disponibil la: [http://www.meda-ete.net/pubmgmt.nsf/\(getAttachment\)/3FD1911197EA07A8C12575C20036F5A5/\\$File/NOTE7SEDRA.pdf](http://www.meda-ete.net/pubmgmt.nsf/(getAttachment)/3FD1911197EA07A8C12575C20036F5A5/$File/NOTE7SEDRA.pdf).

investitorii, în special pe cei străini, de inițierea unor noi proiecte în Moldova. **Din păcate aceste afecțiuni au o natură sistemică și au devenit cronice pentru economia națională.** În aceste condiții este necesar ca realizarea programului de relansare economică să fie însoțit de reforma administrației publice, pentru a imprima un nou mod de funcționare instituțiilor statale, ceea ce ar asigura o mai bună implementare a reformelor.

A treia componentă a programului ține de sectorul social. Acest sector rămîne unul prioritar, despre justețea afirmației ne vorbește faptul că cheltuielile de ordin social au fost majorate în 2010 comparativ cu 2009, ceea ce a permis menținerea aceeași ponderi în PIB a acestei categorii de cheltuieli (vezi Tabelul 1). Cu toate acestea în vederea găsirii unor surse de economisire s-a recurs la măsuri, ce au influențe sociale nefaste. Astfel, pentru optimizarea cheltuielilor de personal a fost prevăzut:

- optimizarea numărului de angajați în sectorul bugetar - cu 5 la sută;
- reducerea cheltuielilor de personal din contul concediilor de incapacitate temporară de muncă cu - 2 la sută;
- reducerea ajutorului material acordat unor categorii de angajați de la 2 salarii pe an la un salariu pe an.⁷⁴

O măsură importantă în acest sector ține de reforma sistemului de asistență socială. Sistemul de compensații nominative va fi înlocuit cu sistemul de ajutor social. Un asemenea pas este rațional, sistemul de compensații nominative era puțin eficient, acest fapt este menționat și în Strategia Națională de Dezvoltare, aprobată în 2007: „Sistemul de compensații nominative este recunoscut ca fiind ineficient direcționat către cei săraci, beneficiile acestuia acoperind în egală măsură toate chintilele de venituri.”

Un risc major pentru sectorul social vine din partea sistemului de pensionare. Sunt câteva motive, care ridică semne de întrebare privind viitorul sistemului național de pensionare:

- Procesul de îmbătrânire a populației;
- Gradul înalt de evaziune fiscală, privind plenitudinea impozitării sumelor salariale achitate angajaților, prin practicarea „salarizării în plic”, în felul acesta diminuându-se baza pentru încasările la bugetul public național (inclusiv bugetul asigurărilor sociale);
- Dezvoltarea lentă a fondurilor private de pensii.

O asemenea gamă de cauze poate crea presiuni mari asupra sistemului național de finanțe publice. Bugetul asigurărilor sociale de stat deja a avut perioade cînd a finisat anul bugetar cu deficit:

- În 2007 acesta a constituit 87,4 milioane MDL ;
- În 2009 din bugetul de stat pentru acoperirea deficitului bugetul asigurărilor sociale de stat au fost transferate 823,87 milioane MDL;
- Pentru 2010, în „Legea Bugetului Asigurărilor Sociale de Stat” se indică expres suma de 941,4 milioane MDL, care va fi utilizată în calitate de transfer de la bugetul de stat pentru acoperirea deficitului bugetului asigurărilor sociale de stat.⁷⁵

Reformarea sistemului de pensionare devine un imperativ pentru Republica Moldova. Amînarea unei transformări profunde a sistemului de pensionare poate genera constrîngeri serioase atît pentru sistemul finanțelor publice cît și pentru sectorul social.

Acum este preamatur de a anunța sentința privind reușita „Programului de stabilizare și relansare economică a Republicii Moldova pe anii 2009-2011”. Economia asimilează cu o anumită întîrziere efectele politicilor economice promovate de stat. Rezultatele acestei tentative de reformare a economiei vor fi resimțite într-un timp mai îndelungat de societate.

74 Notă informativă asupra proiectului de lege a bugetului de stat pe anul 2010 (sumar), p. 15. Disponibil la: http://www.politik.md/?view=articlefull_parlament&viewarticle=996

75 Notă informativă asupra proiectului de lege a bugetului de stat pe anul 2010 (sumar), p. 5.P. 17. Disponibil la: http://www.politik.md/?view=articlefull_parlament&viewarticle=996

SOCIAL:

SFERA SOCIALĂ – EVOLUȚII CU EFECTE NECONCLUDENTE

Alexandru Fala

Criza a avut efecte nefaste importante asupra nivelului de trai a populației statelor cu slabe performanțe economice, din cauza scăderii fluxurilor financiare către acestea. Criza a afectat profund și Moldova prin reducerea remiterilor, ceea ce a afectat considerabil bugetele menajelor (după veniturile din activitate salarială remiterile constituie a doua sursă majoră pentru gospodării). Din trimestrul II al anului 2008 până în trimestrul III al lui 2009 ponderea remiterilor în veniturile disponibile ale persoanelor au scăzut de la 21,3% până la 13,6%.⁷⁶ **Atîta timp cît Moldova are un model economic bazat pe consum, creștere modestă a remiterilor va avea un impact negativ pentru întreaga economie.** Un volum redus al remiterilor afectează nivelul de trai al populației și nu stimulează consumul, ceea ce la rîndul său se reflectă în venituri scăzute pentru agenții economici și încasări bugetare reduse din taxe indirecte.

Pe de altă parte remunerarea muncii a avut o creștere bună, chiar și pentru un an de recesiune, în 2009 comparativ cu 2008 salariul mediu a crescut cu 8,6% - totuși o valoare inferioară creșterii salariale din perioada precizată, astfel în perioada 2000-2008 salariul mediu nominal a crescut cu un ritm de 25,6%. O asemenea evoluție s-a datorat majorării salariilor în sfera bugetară – salariul mediu al angajaților bugetari în expresie nominală s-a majorat cu 22,8% față de 2008.⁷⁷ Modificarea

salariului s-a produs neuniform pentru diferite categorii de angajați bugetari, astfel una dintre cele mai mari majorări s-a produs la salariile profesorilor, sub aspect nominal acesta a avut o creștere medie lunară de 4,3%. pe parcursul perioadei ianuarie-decembrie 2009.

Salariul nominal al angajaților în acest sectorul real, care a fost expus cel mai tare crizei economice a crescut doar cu 4,5 % în comparație cu anul 2008. În unele sectoare s-a produs și micșorări de salarii:

- în construcții s-a produs cea mai mare scădere, în 2009 salariul s-a micșorat cu 11,5% față de anul 2008, acest fapt indică că sectorul dat a fost puternic afectat de criză;
- iar în industria extractivă salariul a scăzut cu 9 % față de 2008.

Conform prognozelor pe parcursul primului semestru al anului 2010 în sectorul bugetar se va înregistra o creștere nominală lunară de circa 4,65%. O asemenea evoluție se datorează sezonității prezente în distribuția lunară a salariului. Astfel în primele 4 luni ale anului modificările salariale vor fi ne semnificative – o proiecție imprimată de înghețările salariale în sectorul bugetar. O creștere bruscă se va produce în lunile mai și iunie – cînd se începe perioada concediilor în instituțiile din sfera bugetară și remunerările angajaților bugetari sunt completate cu plăți adiționale: concediale și ajutoare materiale.

⁷⁶ [Veniturilor disponibile pe o persoana \(2006-2009\)](http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=338&id=2354) preluat de pe: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=338&id=2354>

⁷⁷ Conform „[Evoluția salariului mediu nominal lunar \(2000-2009\)](http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=338&id=2354)” preluat de pe: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&idc=338&id=2354>

Tabel 3. Prognoza evoluției salariului nominal mediu lunar în sectorul bugetar pentru primul semestru al anului 2010 (MDL)

Ianuarie 2010	Februarie 2010	Martie 2010	Aprilie 2010	Mai 2010	Iunie 2010
2375,2	2342,8	2455,2	2490,8	2716	2947,5

Sursa: elaborat de autor

Creșterea lunară a salariului din sectorul nebugetar în primul simestru al anului 2010 va fi în mediu de 1,5%. O asemenea modificare

este mai mare ca creșterea lunară a salariilor din aceeași perioadă a anului 2009, când s-a înregistrat un nivel de 0,9%.

Tabel 4. Prognoza evoluției salariului nominal mediu lunar în sectorul nebugetar pentru primul semestru al anului 2010 (MDL)

Ianuarie 2010	Februarie 2010	Martie 2010	Aprilie 2010	Mai 2010	Iunie 2010
2899	2880,4	2993,2	3080,3	3077,3	3135,6

Sursa: elaborat de autor

Datorită unei ușoare relansări economice în primul semestru al anului 2010 salariul mediu se va mări lunar în mediu cu 2,5%, ceea

ce reprezintă o ușoară creștere în comparație cu perioada similară a anului precedent, când creșterea lunară a fost de 2,2 %.

Tabel 5. Prognoza evoluției salariului nominal mediu lunar pe economie pentru primul semestru al anului 2010 (MDL)

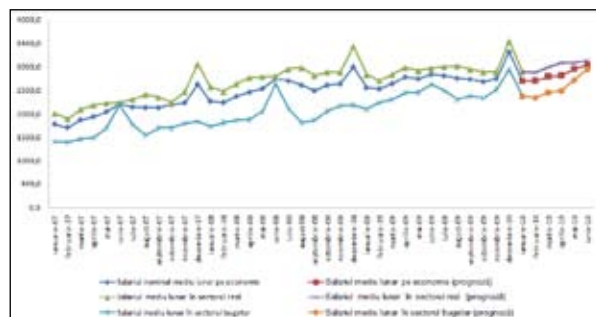
Ianuarie 2010	Februarie 2010	Martie 2010	Aprilie 2010	Mai 2010	Iunie 2010
2699,5	2703,2	2798,1	2818,8	2950,2	3045,6

Sursa: elaborat de autor

Situația delicată a finanțelor publice, legată de prezența riscului dezechilibrării bugetare, crează anumite îngrijorări privind efectuarea plăților sociale. Realizarea acestei ipoteze, pare puțin probabilă – astfel pentru a proteja salariații bugetari în „Legea bugetului de stat pentru 2010” a fost inclusă o prevedere potrivit căreia cheltuielile pentru plata salariilor, bursele, pensiilor, indemnizațiilor, compensațiilor și deservirea datoriei de stat nu vor fi supuse blocării pentru menținerea deficitului bugetar aprobat.⁷⁸ În acest context dinamica salarială în sectorul pare să nu fie perturbată de probabilele dificultăți generate de dezechilibrarea bugetară.

⁷⁸ Legea bugetului de stat pe anul 2010, articolul 19 i. Disponibil la: http://www.politik.md/?view=articlefull_parlament&viewarticle=996

Figura 3. Evoluția salariului mediu lunar pe economie, a salariului mediu lunar în sectorul real și a salariului mediu lunar în sectorul bugetar pe perioada 2007-2010 (MDL)

Sursa: elaborat de autor

Îndiferent de criză evoluția pensiei a fost pozitivă. Pe parcursul perioadei 2002-2009 pensia a crescut în mediu cu 25%, de la 135,8 MDL la 646,8 MDL. Pentru 2010 a fost stabilită o pensie pentru limita de vârstă de 837,7 MDL.

Tabel 6. Evoluția pensiei medii lunare pentru limita de vârstă în perioada 2002-2010 (MDL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Pensia pentru limita de vârstă	140,3	166,9	217,9	336,7	397,2	457,5	565,8	666,3	837,75

Sursa: elaborat de autor

În prima jumătate a anului nu se atestă condiții ce ar putea perturba plata regulată a salariilor și pensiilor. Riscurile ar putea apărea într-un orizont mai îndepărtat de timp și țin de tergiversarea reformării sistemului de pensionare și de persistența unor ritmuri lente de creștere economică, ceea ce va îngreua mult menținerea echilibrului bugetar și poate să se reflecte negativ și asupra plăților sociale.

Rata șomajului în 2010 va constitui 5,5%, ceea ce reprezintă o scădere în comparație cu 2009 când acest indicator a avut o valoare de 6,3%. Cu toate acestea șomajul în 2010 va fi peste valorile acestui indicator din ultimii ani pre-criză, astfel în 2007 rata șomajului a fost de 5,1%, iar în 2008 de 4%.

Tabel 7. Evoluția ratei șomajului în perioada 2007-2010

	Rata șomajului în trimestrul I (%)	Rata șomajului în trimestrul II (%)	Rata anuală a șomajului (%)
2007	5,7	4,2	5,1
2008	5,5	3	4
2009	7,7	6,1	6,3
2010 (prognoză)	6,9	4,9	5,5

Sursa: elaborat de autor

Evoluția minimului de existență se înscrie în parametrii normali pentru această perioadă a anului. De obicei în primul trimestru, are loc o majorare a minimului de existență, ca rezultat al creșterii sezoniere a prețurilor la produsele agroalimentare. Un alt factor, care poate influența majorarea minimului de existență, ține de mărirea prețurilor la serviciile comunal-locative.

Figura 4. Evoluția trimestrială a minimului de existență pentru populația aptă de muncă și pensionari, în perioada 2008-2010

Sursa: elaborat de autor

În primul trimestru al anului 2010 minimul de existență, atât pentru populația aptă de muncă cât și pentru pensionari, va crește, aceasta fiind cauzat de majorarea prețurilor la produsele agroalimentare și la serviciile comunal-locative.

Tabel 8. Prognoza evoluției minimului de existență în primele 2 trimestre ale anului 2010

	Trimestrul I 2010	Trimestrul II 2010
Minimul de existență pentru populația aptă de muncă (MDL)	1488,7	1587,2
Minimul de existență pentru pensionari (MDL)	1186,3	1261

Sursa: elaborat de autor

Totuși creșterea prețurilor în primele 2 luni ale anului 2010, de 2,3% în ianuarie și 2,1% în februarie, este una destul de mare. Dacă pînă la sfîrșitul anului se păstrează această tendință atunci în 2010 nivelul prețurilor poate depăși 10%.

Tabel 9. Prognoza evoluției nivelului prețurilor în 2010

	Ianuarie 2010	Februarie 2010	Martei 2010	Aprilie 2010	Mai 2010	Iunie 2010
Inflația lunară (%)	2,3	2,1	1,7	1,8	1,3	0,6
Inflația pe 12 luni (%)	2,9	6,2	8,9	10,5	11,7	12,7
Inflația anuală (%)	> 10					
Inflația medie anuală (%)	> 10					

Sursa: elaborat de autor

Pentru populație, majorările de prețuri la produsele alimentare și serviciile comunal-locative sunt deosebit de sensibile. Plățile pentru consumul acestui grup de mărfuri și servicii constituie o pondere importantă în cheltuielile menajelor și respectiv majorările de prețuri la aceste produse afectează negativ nivelul de trai al populației. În cazul unor condiții climaterice nefavorabile, ne putem aștepta la o inflație sporită în trimestrul III. O vară secetoasă va contribui la reducerea ofertei de produse agro-alimentare și respectiv la creșterea prețurilor pentru acestea. Posibilitatea majorării de prețuri pentru serviciile comunale persistă pe tot parcursul anului, totuși, probabilitatea creșterii e mai mare în perioada rece a anului.

La capitolul acoperirea minimumului de existență cu veniturile populației în prima jumătate a anului 2010 se atestă un nivel com-

parbil cu cel din aceeași perioadă a anului trecut. Creșterea mare a minimumului de existență și majorarea modestă a veniturilor populației în primele 2 trimestre ale anului 2010 va implica o mărire lentă a acestor indicatori.

Cu toate că se înregistrează o ușoară îmbunătățire la unii indicatori sociali, creșterea nivelului de trai al populației este foarte lentă. Căderea economică din 2009, a determinat ca revenirea veniturilor populației la valorile din perioada pre-criză să se producă într-un termen mai îndelungat. La o asemenea concluzie ne duce analiza evoluției veniturilor reale pe cap de locuitor, care reflectă capacitatea de consum a populației. O situație similară este și în cazul veniturilor pe locuitor exprimate în dolari SUA. În 2010 se așteaptă o scădere a acestui indicator, evident, că aici persistă și influența deprecierei mone-dei naționale.

Tabel 10. Evoluția raportului dintre veniturile populației și minimumul de existență

	Raportul dintre salariul mediu al unui angajat în sectorul nebugetar și minimumul de existență pentru populația aptă de muncă (%)	Raportul dintre salariul mediu al unui angajat în sectorul bugetar și minimumul de existență pentru populația aptă de muncă (%)	Raportul dintre pensia pentru limită de vîrstă și minimumul de existență pentru pensionari (%)
Trimestrul I 2007	193,7	137,5	54,6
Trimestrul II 2007	196,9	159,5	50,4
Trimestrul III 2007	217,6	154,3	51,8
Trimestrul IV 2007	215,0	147,4	46,9
Trimestrul I 2008	183,8	129,3	50,4
Trimestrul II 2008	189,3	148,6	47,5
Trimestrul III 2008	219,3	145,2	52,7
Trimestrul IV 2008	215,0	149,5	49,1
Trimestrul I 2009	198,1	156,9	58,6
Trimestrul II 2009	225,6	191,5	62,9
Trimestrul III 2009	261,6	209,0	71,7
Trimestrul IV 2009	243,4	203,4	64,3
Trimestrul I 2010 (prognoză)	197,3	160,6	70,6
Trimestrul II 2010 (prognoză)	199,1	171,3	66,4

Sursa: elaborat de autor

Tabel 11. Evoluția veniturilor populației pe perioada 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010 (prognoză)
PIB nominal pe cap de locuitor (MDL)	10488	12497	14955	17649	16260	17670
PIB real pe cap de locuitor (MDL, exprimat în prețurile anului 2000)	6294	6613	6828	7379	6542	6677
PIB pe cap de locuitor (USD)	832	952	1232	1699	1463	1410

Sursa: elaborat de autor

Tabel 12. Raportul trimestrial dintre venitul disponibil pe o persoană și minimumul de existență pe perioada 2007-2010

	Raportul dintre venitul disponibil pe o persoană și minimumul de existență (%)		Raportul dintre venitul disponibil pe o persoană și minimumul de existență (%)
Trimestrul I 2007	54,6	Trimestrul IV 2008	49,1
Trimestrul II 2007	50,4	Trimestrul I 2009	58,6
Trimestrul III 2007	51,8	Trimestrul II 2009	62,9
Trimestrul IV 2007	46,9	Trimestrul III 2009	71,7
Trimestrul I 2008	50,4	Trimestrul IV 2009	64,3
Trimestrul II 2008	47,5	Trimestrul I 2010 (prognoză)	70,6
Trimestrul III 2008	52,7	Trimestrul II 2010 (prognoză)	66,4

Sursa: elaborat de autor

La fel, în comparație cu alte din alte state din Europa nivelul de trai în Moldova e cel mai scăzut. Cu 46,29 EURO pe lună, salariul minim brut din Republica Moldova rămâne cel mai scăzut din Europa, fiind de aproape 34 ori mai mic decât cel al angajaților din Luxemburg, care ocupă prima poziție într-un clasament realizat de Federația Angajatorilor Europeni. Un nivel relativ similar cu cel din Republica Moldova al salariului minim se înregistrează în țări ca Muntenegru (55,00 euro) și Ucraina (68,21 euro).⁷⁹ Structura cheltuielilor de consum, la fel, denotă o stare de sărăcie a populației.

În Europa, la capitolul nivelul de trai, Republica Moldova face parte din „grupa înfrânților”, alături de Serbia, Bosnia, Macedonia și Albania, urmate de „la depărtare” de Ucraina, și Belarus

O situație critică la capitolul sărăcie este redată și de raportul dintre venitul disponibil pe o persoană și minimumul de existență. Conform acestui indicator un locuitor al

Moldovei abia își poate acoperi minimumul de existență.

Cu toate că evoluția unor indicatori, ce caracterizează sectorul social vor fi ușor ascendente în 2010 nivelul de trai în Moldova va rămâne nesatisfăcător. Pe termen mediu va fi o ușoară ameliorare a situației, însă o îmbunătățire vădită a nivelului de trai poate veni numai după obținerea unor performanțe economice majore.

⁷⁹ Este Republica Moldova o țară săracă?, <http://www.eco.md/article/5238/>

AUDIOVIZUALUL DIN REPUBLICA MOLDOVA – ÎNTRE CRIZĂ ȘI RENAȘTERE

Cornel Ciurea

INTRODUCERE

Audiovizualul din Moldova este un teren de lupte continue fiind un loc în care dreptul, politicul și economicul se ciocnesc cu acuitate. Jocurile se poartă deseori după culise ceea ce îngreunează mult deslușirea și diagnosticarea corectă a cazurilor. De asemenea, existența unor interese de natură politică și economică este deseori ocultată printr-o retorică cu pretenții democratice, menită să devieze atenția de la subiectele importante în beneficiul unor detalii insignifiante. Din cauza acestui climat de suspiciune generalizată majoritatea acțiunilor întreprinse în acest domeniu sunt bănuite de parțialitate, clientelism și conjuncturism. Prezentul articol își propune să ia în discuție recente cazuri de acest gen din audiovizualul moldovenesc.

Intervenția politică în sine nu trebuie tratată neapărat ca un factor negativ deși ideologia liberală nu salută coabitarea politicului și mass media. Interferența politicului cu mass media se dovedește deseori a fi totuși un factor benefic, procurând pentru mijloacele de informare în masă sursele necesare supraviețuirii dar și stabilind standardele necesare unei bune funcționări (acest factor este valabil, mai ales, în cazul audiovizualului public). Trezește, însă, legitime reproșuri felul deseori obscur și clandestin în care factorii politici încearcă să influențeze posturile de radio și televiziune și lipsa de transparență ce învăluie acest domeniu. Și dacă în perioada 2001-2009, a existat o cvasiunanimitate în ceea ce privește felul defectuos în care factorul politic a asigurat libertatea și obiectivitatea mass media, atunci venirea la putere a AIE anunța o schimbare

radicală de paradigmă, favorizând o abordare mai pozitivă a instituțiilor din audiovizual. Cu toate acestea, alternanța la guvernare a condiționat și o intensificare a confruntărilor în domeniul audiovizualului, confruntări care ar putea purta în sine germeii unor noi crize politice și sociale.

AUDIOVIZUALUL – SUB PRESIUNEA POLITICULUI ȘI A ECONOMICULUI

Toate conflictele și divizările din domeniul audiovizualului sunt tranșate prin intermediul interpretării Codului Audiovizualului, astfel încât justiția decide de cele mai multe ori învingătorul și învinsul din aceste dispute. În perioada antemergătoare venirii la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană, cele mai importante conflicte au fost soluționate în instanța de judecată, verdictul final fiind deseori suspectat de imixtiunea politicului. În septembrie 2000, organizația neguvernamentală CAIRO a solicitat CCA retragerea licenței de emisie pentru opt posturi de radio și trei posturi de televiziune pe motiv că ele nu difuzau 65% din totalul de emisie în limba de stat, potrivit prevederilor legale de atunci. Cîștigînd în mai multe instanțe, CAIRO a determinat Parlamentul să interpreteze retroactiv legea, reducînd aceste prevederi doar la producția locală, astfel permițînd Curții Supreme să anuleze decizia Curții de Apel de retragere a licențelor posturilor vizate și demonstrînd

că legislația mass media și legiuitorii nu sunt neutri în ceea ce privește profilul identitar al presei din Moldova. Dar, cazul prezentat în instanță a declanșat însă și reacții contradictorii din partea comunității numeroase de jurnaliști de limbă rusă. Un alt exemplu de interpretare părtinitoare sau chiar interesată a Codului Audiovizualului a avut loc în 2007, atunci când CCA, a retras licența de emisie postului de televiziune TVR, pe motivul existenței unor datorii, fapt ce a declanșat un scandal politic de proporții, cazul fiind judecat actualmente la CEDO. Un alt caz scandalos s-a produs în 2006, atunci când printr-o interpretare abuzivă și premeditat politizată a articolului 66 alineat 2 al Codului Audiovizualului două posturi publice aparținând autorităților publice locale (EuroTV și Antena C) au fost supuse procedurii reorganizării, procedură care, însă, n-a fost aplicată altor radiodifuzori. În rezultat, posturile respective au revenit unor grupuri de interpuși, aflați sub controlul aliaților lor guvernare: PPCD și PCRM. O altă dispută legată de interpretarea inadecvată a Codului de către CCA ține de articolul 40 alineatul 4 care cere motivarea tuturor deciziilor CCA. Se constată deseori, însă, că frecvențele sunt distribuite într-un mod arbitrar fără ca Consiliul Coordonator să fi încercat vreodată de a oferi explicații plauzibile pentru aceste decizii. Codul Audiovizualului conține și numeroase alte ambiguități care permit membrilor CCA să ofere interpretări discutabile precum lipsa unei distincții clare în articolul 2 între producție autohtonă și cea proprie sau articolul 11 alineatul 3 cu privire la obligativitatea difuzării în liba de stat doar a emisiunilor cu caracter informativ și analitic. Toate aceste curențe, plasate și menținute de multe ori, în mod intenționat fac ca procesele din audiovizualul moldovenesc să se desfășoare în condițiile unei lipse acute de transparență, fiecare decizie fiind în mare parte dictată de considerente arbitrare.

Această stare de netransparență și vid juridic s-a manifestat mai ales în perioada alegerilor parlamentare din 2009, fiind menținută și ulterior. Cazul PRO TV a reprezentat un exemplu emblematic al amestecului

politicului cu juridicul. Cerînd în baza articolului 24 al noului Cod prelungirea de drept al licenței, postul PRO TV cădea în același timp sub incidența vechiului cod și a statutului CCA care spunea că se prelungesc doar licențele eliberate după 2006. Fiind amenințată de unii politicieni, PRO TV s-a temut să accepte scoaterea la concurs a propriei licențe, în pofida asigurărilor liniștitoare ale CCA și a acționat în judecată cerînd prelungirea de drept a licenței. Pierzînd două procese în perioada guvernării comuniste, postul de televiziune PRO TV reușește să cîștige licența în Curtea Supremă de Justiție după schimbarea politică de la Chișinău. Chiar dacă această decizie este îndoielnică sub aspect juridic, ea demonstrează că factorul politic poate înclina decizia judecătorească în favoarea părții simpatizate.

De altfel, decizia cu privire la PRO TV a creat un precedent de care a profitat postul de radio Serebrenii dojdî. Avînd licența obținută pînă în 2006, acest post de radio a refuzat să participe la concurs după expirarea termenului de valabilitate a licenței, cerînd și el prelungirea ei de drept. Pentru moment acest caz se judecă, postul de radio Serebrenii dojdî continuînd să emită în pofida unei decizii anterioare luate de CCA de sistare a emisie. Acest precedent nu va avea efecte juridice de durată din cauza numărului redus de radiodifuzori cu licențe eliberate pînă în 2006, dar el arată cît de arbitrare pot fi deciziile în acest domeniu, dar și faptul că deciziile unei autorități pot fi ignorate.

Un alt capitol important în care sunt sesizate abordări părtinitoare și inconsecvente ține de articolul 38 al CCA „Sancțiunile”. Cel mai important caz în acest sens este al NIT-ului, post care a fost supus unei amenzi maxime de 5800 de lei, după primirea unei avertizări pentru încălcarea pluralismului de opinie. Acest principiu al gradualității sancțiunilor nu este aplicat de o manieră consecventă, NIT-ul fiind pasibil de asemenea pedepse și anterior (mai ales în perioada campaniilor electorale în rînd cu alte posturi), dar fiind tratat cu multă indulgență de același CCA, a cărui componență nu s-a modificat esențialmente. Această inconsecvență

afectează credibilitatea deciziilor de sancționare a CCA în pofida caracterului legitim al lor și conduce la proteste care au deseori caracter politic.

Discutabil este și cazul sistării emisiunii Top News, realizată de Omega la postul REN TV. Dincolo de dedesubturile acestui caz, trebuie să apreciem ca fiind extrem de tardive intervențiile CCA, care a îngăduit o perioadă îndelungată difuzarea acestei emisiuni fără ca ea să fie prevăzută în grila REN TV. Această schimbare bruscă de optică a CCA denotă un interes politic și o reactivitate în funcție de conjuncturi și alternanțe la guvernare. Reintrarea într-o albie legală și revenirea la normalitate printr-un soi de inconsecvență juridică demonstrează maleabilitatea CCA și subrezește valoarea morală a deciziei.

În condițiile unei intransparențe aproape absolute și a lipsei de motivare a deciziilor se desfășoară și procesele de redistribuire a frecvențelor. În acest domeniu, se pare, CCA se conduce de legea compensației politice, oferind frecvențe radiodifuzorilor nedreptățiți de fostele guvernări. Paradigmatic în acest sens este cazul FreshFM, care a fost lipsit de 8 frecvențe din cele 16 disponibile în favoarea altor posturi de radio apropiate noii guvernări. Interpretând abuziv noțiunea de rețea, aplicând-o doar la rețelele naționale, CCA a dezasamblat practic rețeaua Fresh FM.

În concluzie, putem spune că Consiliul Coordonator al Audiovizualului ia decizii într-un context din care nu lipsesc influențele politice, multe dintre hotărârile căruia putând fi suspectate de înțelegeri oculte și dorința de a compensa prin acțiuni voluntariste radiodifuzorii care au fost păgubiți anterior. Există și membri ai CCA care se pronunță în mod consecvent în favoarea intereselor unui singur partid politic, fără ca acest lucru să fie compatibil cu calitatea de Membru al acestui organism. Chiar dacă aceste decizii pot fi înțelese, ele denotă o aplicare selectivă a legii și o recurgere la principiul standardelor duble. În aceste condiții, orice caz mai controversat se pretează unor multiple interpretări, legea nemaifiind un garant al corectitudinii și echității.

STRUCTURA ȘI COMPONENȚA CONSILIULUI COORDONATOR AL AUDIOVIZUALULUI

Luptele politice din societate se reflectă și asupra vieții interne a CCA, chiar dacă ea a fost concepută inițial ca o instituție neutră și imparțială. De altfel, imixtiunea politică este determinată de o falsitate și o ficțiune juridică fixată din start în Codul Audiovizualului. Potrivit Codului Audiovizualului membrii CCA sunt înaintați de către asociațiile obștești, nefiind în teorie susținători ai unui anumit partid politic. În realitate, membrii CCA aparțin doar formal acestor asociații, fiind, în general, purtătorii intereselor partidelor parlamentare.

În același timp, CCA rămâne în prizoneratul unor constrângeri ce limitează libertatea de acțiune și obligă acest for să ia de multe ori decizii marcate de subiectivism și conjuncturism. Aceste dileme impun limite indiferent de structura și componența CCA, fiind caracteristice spiritului vremii – dilema acordării unui număr limitat de frecvențe unui număr mare de pretendenți versus necesitatea construirii unor rețele naționale; dilema sprijinirii producției autohtone versus lipsa de mijloace a radiodifuzorilor în vederea realizării acestui obiectiv; dilema susținerii limbii de stat versus preferința societății pentru limba rusă; necesitatea impunerii unor anumite emisiuni și programe (de exemplu canalul pentru copii MiniMax) versus costurile ridicate pe care le percep radiodifuzorii pentru retransmisie. Din această cauză, multe dintre deciziile CCA sunt rodul unor compromisuri între cerințele legale și condițiile vitrege care nu permit satisfacerea pleneră a prevederilor legii.

În fond, structura CCA reflectă de cele mai multe ori configurația politică din Parlament. Actualmente, însă, această configurație nu este reflectată într-o proporție de sută la sută din cauza neconcordanței dintre deținerea funcției de membru al CCA (de 6 ani) și cea a mandatelor de parlamentar (de 4 ani). Unii

membri ai CCA reprezintă partide ce nu mai fac parte din Parlament, iar alții nu mai manifestă loialitatea anterioară. În aceste condiții, CCA acționează foarte prudent, aplicând legea compensației și abținându-se de a întreprinde măsuri radicale. Datorită acestui fapt, putem conchide că gradul de politizare al CCA a scăzut vizibil în comparație cu anii precedenți. În același timp, strategia de a juca la ambele părți ale mesei a CCA, trezește suspiciuni și nemulțumiri atât din partea coaliției guvernamentale cât și din partea Partidului Comuniștilor. Simplificarea recentă a procedurii de luare a deciziei în interiorul CCA, prin trecerea la sistemul majorității simple, reprezintă indubitabil o tentativă de a face Consiliul mai manevrabil.

În cadrul Consiliului Public-Privat dar și în interiorul Comisiei Parlamentare pentru Cultură, Tineret, Educație, Cercetare, Sport și Mass-Media este deseori luată în dezbateri chestiunea reformei CCA. Există două elemente care ar putea în viitorul apropiat să intre în vizorul acestor instituții. Un prim factor ține de principiul inamovibilității membrilor CCA, fapt care interzice demiterea lor cu excepția cazurilor prevăzute de lege. Au fost deja lansate semnale cu privire la intenția de a introduce principiul responsabilității individuale și colective ale membrilor CCA, fapt care, ipotetic, ar putea permite demiterea selectivă sau în corpore al lor. Discuțiile asupra acestei intenții reprezintă un indiciu al existenței unei disponibilități politice de a se debarasa de anumiți membri ai CCA.

Un al doilea factor vehiculat în ultima vreme se referă la intensificarea controlului Parlamentar asupra CCA. Această supraveghere sporită se impune din cauza atât a proliferării cazurilor controversate legate de deciziile luate de CCA cât și de interpretările deseori inconcludente pe care CCA le dă articolelor din Codul Audiovizualului. În aceste condiții ne putem aștepta la o reclădire nouă a relațiilor factorului politic cu Consiliul Coordonator al Audiovizualului, fapt care poate genera și nemulțumiri, în special, din partea acelei părți care se va considera lezată de o asemenea reconfigurare.

DIVIZAREA PE CRITERII LINGVISTICE A MASS MEDIA AUTOHTONĂ

Într-un studiu din 2003, Tamara Carauș se referea la trăsăturile specifice ale mass media din Republica Moldova: 1) divizarea pe criterii lingvistice în mass media de limbă română și mass media de limbă rusă; 2) sistemul mass media servește drept instrument pentru crearea și consolidarea diverselor opțiuni identitare (românești, rusești, sovietice, comuniste, găgăuze); 3) mecanismele economiei de piață nu funcționează în sistemul mass media din Moldova, investitorii fiind preocupați de obținerea influenței și nu a profitului. Acest diagnostic rămîne, credem, valabil și astăzi, specificitățile date reprezentînd, în același timp, generatoarele crizelor din societatea moldovenească. Trebuie să recunoaștem, însă, că diagnosticul pus de autorul menționat mai sus are drept efect stagnarea dezvoltării pieței mediatică și menținerea unei polarizări artificiale pe criterii lingvistice și cultural-politice, în detrimentul informării corespunzătoare și educației publice.

Divizarea pe criterii lingvistice a intrat din nou în atenția publicului mai ales după declarațiile făcute de directorul postului de radio Veaceslav Țîbuleac la Congresul Partidului Liberal Democrat din Moldova din 2009, care a spus că „nu Armata a 14a, dislocată în stanga Nistrului, nu Tiraspolul este cel mai mare pericol pentru existența R. Moldova, ci institutele media rusești din Chisinău, care sugrumă metodic, zi de zi, viitorul R. Moldova...R. Moldova se află încă sub cea mai cruntă ocupație cunoscută în lume — ocupația informațională a Federației Ruse”. Dincolo de caracterul oarecum patetic și exagerat al acestor afirmații, remarcăm reluarea unui subiect mai vechi din audiovizualul moldovenesc — volumul disproportionat al mediilor rusești și a programelor retransmise din Federația Rusă în RM, fenomen care afectează spațiul informațional al statului — subiect care a provocat o criză inclusiv politică la Chișinău în 2000, atunci cînd Parlamentul a găsit de cuviință să modifice retroactiv legea pentru a salva cîtiva

radiodifuzori de sistarea emisiilor în cazul CAIRO. Declarațiile lui Țîbuleac au avut, însă, și un leitmotiv mai puțin politic, ignorat la momentul enunțării – necesitatea susținerii producătorului autohton, ce difuzează în limbă română (potrivit prevederilor legale) în detrimentul canalelor retransmise în Republica Moldova (canale, în mare parte rusești).

În plan practic, intenția de creștere a numărului de emisiuni în limba română și a protejării radiodifuzorilor autohtoni vizează, în principal, modificarea anumitor prevederi din articolul 11 al Codului Audiovizualului (sau respectarea celor existente) și introducerea unor schimbări în Legea Publicității a Republicii Moldova din 1997. În primul rând, e vorba de respectarea prevederilor cu privire la dublarea, subtitrarea și sonorizarea emisiunilor difuzate într-o limbă străină, clarificarea noțiunii de producție proprie și ridicarea cotei de emisie în limba română pentru producția autohtonă, eliminarea rigorii cu privire la obligativitatea difuzării în limba de stat doar a emisiunilor cu caracter informativ și analitic. În al doilea rând, adepții unei legislații mai stricte insistă asupra modificării articolului 13 din Legea publicității prin introducerea prevederii potrivit căreia toată publicitatea în audiovizual se plasează doar la producția autohtonă, fapt ce ar avantaja net din punct de vedere financiar producătorii care pun pe post într-o proporție mai mare emisiuni realizate în Moldova.

Aceste demersuri, făcute de o manieră destul de tranșantă și ultimativă a stîrnit reacția presei ruse (Serebrenii dojdî) dar și reprezentanților Federației Ruse (ambasadorul Rusiei, Fundația Priznanie, etc). Cu toate acestea, inițiativele de protejare a limbii de stat și a radiodifuzorilor naționali se înscriu în logica adoptată de majoritatea statelor lumii, inclusiv Rusia și Ucraina, în care se încearcă a răspunde ideii de unitate politico-informațională a populației, oferind totodată cetățenilor săi posibilitatea de a alege în funcție cu opțiunile individuale. Este suficient să amintim că în 2000 Federația Rusă a adoptat Doctrina Securității Informaționale, menite să asigure protejarea spațiului informațional rus de amenințările externe și interne iar în 2005 Vla-

dimir Putin a semnat legea federală “Despre limba de stat a Federației Ruse” în care se descrie meticolous aria de utilizare a limbii ruse în mass media cu excepția posturilor create în vederea difuzării în limba de stat a republicilor.

PROCESUL DE DECOLONIZARE A IPNA TELERADIO-MOLDOVA

Numirea noii conduceri a IPNA Teleradio-Moldova, din care fac parte persoane din mediul societății civile, a redeșteptat speranțele unei democratizări a acestei instituții, acuzate frecvent de partizanat politic și încarcerare în scheme vechi de gândire. În proiectul său de intenție, Angela Sîrbu, noul director al acestei companii declara: “Alegerea unui director liber de orice afiliere politică, trecută sau actuală, cunoscător al standardelor jurnalistice democratice,... poate fi o minimă garanție că șansa demarării reformei la Moldova 1, apărută prin însăși alegerea unei noi conduceri nu va fi irosită”.⁸⁰

Cu toate acestea, procesul de debarcare a vechii conduceri a companiei nu a fost lipsit de ambiguități și aplicare de standarde duble. Chiar dacă politizarea excesivă a IPNA Teleradio-Moldova a fost probată în repetate rânduri, CCA a început să aplice măsuri punitive doar după schimbarea guvernării. De exemplu, respingerea caietului de sarcini a IPNA “Teleradio-Moldova” de către CCA s-a produs abia în luna septembrie 2009, deși instituția de control a audiovizualului a avut o atitudine foarte generoasă în raport cu “Teleradio-Moldova” în perioada campaniei electorale, fapt remarcat de ex-membru CCA Vlad Țurcanu.⁸¹ De asemenea, aprobarea de către Parlament a bugetului IPNA “Teleradio-Moldova” înainte de aprobarea caietului de sarcini a fost o acțiune care nu s-a înscris în totalitate în limitele legii și acest fapt pretîndu-se unor interpretări politice.

În pofida acestor presupuse reglări de

80 www.hotnews.md „Revoluția lui Sîrbu la Moldova 1”

81 www.stireazilei.md „Valentin Todercan: Vrea să fie dat afară de Corina Fusu și nu de Mark Tkaciuk”

conturi, putem spune că activitatea la IPNA “Teleradio-Moldova” a fost restartată, ea desfășurându-se sub auspicii mai democratice. Noua conducere își începe activitatea într-un context al așteptărilor optimiste dar avînd, în același timp, de înfruntat probleme aproape insurmontabile. În continuare vom trece în revistă pe scurt principalele provocări cu care se va confrunta noua conducere.

În primul rînd, problema politică nu poate fi scoasă de pe ordinea de zi. Noua conducere a companiei, instruită în stilul manualelor BBC, nu are experiența comunicării cu factorii politici, care vor încerca în absența rezistenței, să-și promoveze propria linie. Experiența statelor din Europa de Est, precum Polonia, Ungaria, Serbia și chiar Cehia nu ne permite să afirmăm că reformele televiziunilor publice au condus la o totală depolitizare a lor.⁸² Din contra, factorul politic reușește să dețină în continuare controlul asupra acestor instituții, atît la nivelul managementului cît și la nivelul observatorilor.

În al doilea rînd, persistă problema identității postului Moldova 1. În proiectul de intenții, Angela Sîrbu, insistă asupra profesionalismului și corectitudinii știrilor. Cu toate acestea, profesionalismul și corectitudinea nu sunt deseori suficiente pentru a te impune pe piața mediatică, în condițiile în care în “sistemul dual”, televiziunile publice cedează teren televiziunilor comerciale. Pînă nu demult, Moldova 1 a fost practic un cvasimonopolist pe piață, însă, actualmente, concurența a devenit mult mai înverșunată.

În al treilea rînd, o chestiune importantă ține de finanțarea televiziunii publice. Această finanțare este în descreștere deși televiziunea devine o afacere din ce în ce mai scumpă. Posibilele proiecte de dezvoltare ar putea să fie blocate din lipsă de fonduri, iar creșterea alocațiilor bugetare pentru

IPNA “Teleradio-Moldova” ar putea fi condiționată politic.

În al patrulea rînd, rămîne problema managementului resurselor umane. Televiziunea publică este o instituție în care angajările nu s-au făcut niciodată reieșind din criteriul

eficienței, chiar dacă, în anii 2000, s-au operat optimizări substanțiale (transformate, de fapt, în epurări politice). La nivelul conducerii televiziunii se dorește o revizuire a politicii de cadre, dar această chestiune este extrem de delicată și poate fi ușor politizată.

Toate aceste probleme indică clar asupra dificultății sarcinii reformării IPNA “Teleradio-Moldova”. Chiar dacă Moldova 1 ar putea să se elibereze de presiunea politică, ea riscă să sucombeze în ciocnirea cu factorul economic.

SCĂPĂM DE ITALIENIZARE? AJUNGEM LA BERLUSCONIZARE?

Toate statele din regiune au trecut prin așa-numitul proces de „colonizare” și „italienizare” a presei și, mai ales, a televiziunilor publice. Ieșind de sub controlul statului sovietic, televiziunea devenită publică a continuat să fie controlată de stat în perioada guvernării PCRM, iar televiziunile comerciale au fost supuse unui proces de colonizare de către diverse partide politice. Astfel, NIT a fost controlat în proporție de sută la sută de către Partidul Comuniștilor din Moldova, iar Antena C și EURO TV au fost patronate la început de către Serafim Urechean, fiind transferate apoi în solda PPCD, a lui Iurie Roșca.

Venirea la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană a schimbat datele problemei, semnalînd tentativa unei noi abordări. Acest fapt a vizat, în primul rînd, IPNA „Teleradio-Moldova”, care a scăpat (pentru moment) de chingile controlului dur al statului, ajungînd sub bagheta unor manageri veniți din societatea civilă, care nu pot fi bănuți de partizanate politice oculte. Este oare această schimbare la față o veritabilă „revoluție” în audiovizualul moldovenesc sau doar un scurt intermezzo după care va surveni din nou revanșa statului, de data aceasta într-o variantă „soft”? Rămîne de văzut. Deocamdată putem doar spune că schimbările anunță o modificare fără precedent a televiziunii publice, schimbare care s-a dovedit extrem de scurtă ca durată

82 Alina Mungiu-Pippidi „State into Public: The Failed Reform of State TV in East Central Europe”, Working Paper series, Harvard University

în alte state din Europa de Est (putem să ne amintim de doar doi ani de conducere ai Alinei Mungiu-Pippidi la TVR în România). În același timp, colonizarea televiziunilor comerciale din Moldova devine din ce în ce mai puțin evidentă. Doar NIT-ul rămâne a fi în mod deschis controlat de un partid politic, în timp ce celelalte televiziuni depun eforturi consistente pentru a se debarasa de imaginea unor posturi ancorate la vreo formațiune politică. Fenomenul este similar celui produs în presa autohtonă la începutul anilor 2000 atunci când ziarele de partid au încercat să scape (niciodată pînă la capăt) de sub tutela protectoare a politicienilor.

La o privire mai atentă se constată că traiectoria evoluției audiovizualului autohton nu diferă prea mult de felul în care s-a dezvoltat mass media din Polonia, Cehia, Ungaria, Ucraina. Ar fi doar de remarcat că schimbările din Moldova se produc mult mai lent, noi fiind defazați în raport cu statele enumerate mai sus. Următoarea fază, urmînd ciclul istoric, ar fi berlusconizarea televiziunilor publice și comerciale, care ar însemna preluarea și crearea lor de către magnați cu resurse exorbitante, dornici să stabilească agenda temelor discutate în societate, să înalțe și să mazilească politicieni și, în definitiv, să controleze fluxul evenimentelor din țară. În România asemenea magnați sunt Vîntu, Voiculescu și Patriciu, iar în Rusia – la un moment dat – Berezovski, Gusinski și magnații petrolieri. Televiziunile berlusconizate se caracterizează prin tabloidizare, fiind mereu în goană după senzațional, oferind programe de proastă calitate, talk show-uri, seriale mexicane și trădînd loialități politice distincte.

Deja există semnale că audiovizualul moldovenesc se poate îndrepta pe această cale. Apariția celor două televiziuni de știri – Jurnal TV (cu un stil mai blînd) și Publica TV (ce anunță o agresivitate jurnalistică fără precedent), a căror surse și volum de finanțare nu par să aibă o acoperire economică, reflectă încetățenirea graduală a unui nou stil jurnalistic în audiovizualul autohton. Faptul că societatea moldovenească discută apartenența acestor posturi și nu se arată prea credulă în ceea ce privește virginitatea lor politică, reprezintă un indiciu al unei asemenea berlusconizări.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Consiliul Coordonator al Audiovizualului ia decizii într-un context din care nu lipsesc influențele politice, multe dintre hotărârile căruia putînd fi suspectate de înțelegeri oculte și dorința de a compensa prin acțiuni voluntariste radiodifuzorii care au fost păgubiți anterior. În aceste condiții, orice caz mai controversat se pretează unor multiple interpretări, legea nemaifiind un garant al corectitudinii și echității. Se impune în acest caz o omogenizare a interpretărilor, situație în care cazuri similare să fie interpretate similar.
2. Consiliul Coordonator al Audiovizualului, ca instituție autonomă, trebuie responsabilizat în fața cetățenilor pentru deciziile pe care le ia. Foarte multe dintre ele suferă de parțialitate și sunt dictate de porniri compensatorii față de cei pe care i-a nedreptățit anterior. Responsabilizarea poate fi făcută pe două căi – prin reflectarea exactă în CCA a partidelor ce acced în parlament (astfel, obținîndu-se o reprezentare fidelă a opțiunilor politice din parlament) sau prin crearea unui CCA independent, dar fiind supus în continuare controlului parlamentar. Principalele obiective ale controlului parlamentar vizează obligarea CCA de a-și motiva deciziile, monitorizarea emisiunilor și aplicarea întocmai a sancțiunilor, iar instrumentul principal ar putea fi audierile publice. În același timp, ar putea fi elaborat un mecanism de responsabilizare a membrilor CCA.
3. Prin apariția unor trusturi de presă aparent sprijinite de oligarhi, Republica Moldova alunecă spre un regim berlusconizat de presă, în care interesele politice sunt dosite în spatele celor economice. Aceste trusturi vor schimba radical peisajul audiovizualului autohton, făcînd și mai dificilă sarcina protejării spațiului de influențele

maligne ale comercializării și tabloidizării. Misiunea contrabalanzării efectelor berlusconizării îi va reveni IPNA „Teleradio-Moldova” care va trebuie să se dezvolte în două direcții – 1) cea a păstrării caracterului generalist oferind informații utile și nu neapărat spectaculoase; 2) cea a performanței, îndrăznind proiecte novatoare și aducătoare de rating.

4. Intenția autorităților de a o proteja programele autohtone în limba oficială este de explicat. Însă, limitările nu ar trebui să aprofundeze și mai mult divizarea pe criterii lingvistice a audiovizualului. Iată de ce e necesar de a înfăptui gradual aceasta reformă, oferind o perioadă de grație radiodifuzorilor. În același timp, se impune modificarea anumitor prevederi din articolul 11 al

Codului Audiovizualului (sau respectarea celor existente) și introducerea unor schimbări în Legea Publicității a Republicii Moldova din 1997. În primul rând, e vorba de respectarea prevederilor cu privire la dublarea, subtitrarea și sonorizarea emisiunilor difuzate într-o limbă străină, clarificarea noțiunii de producție proprie și ridicarea cotei de emisie în limba română pentru producția autohtonă, eliminarea rigorii cu privire la obligativitatea difuzării în limba de stat doar a emisiunilor cu caracter informativ și analitic. În al doilea rând, ar putea să fie supus unei modificări graduale articolului 13 din Legea publicității prin introducerea prevederii potrivit căreia toată publicitatea în audiovizual se plasează doar la producția autohtonă.

NOTE

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

